

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

خانہ امید

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

شابک:

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع:

موضوع:

موضوع:

شناسه افزوده:

رده بندی کنگره: BP۲۳۰/۱۷

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۱

شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۰۹۴۵۱

وضعیت رکورد: فیبا

مدیر تولید:

صفحه آرای:

طراح جلد:

تلفن مرکز پخش:

شماره پیامک:

نشانی:

نوبت چاپ:

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

تمام حقوق چاپ و نشر این اثر محفوظ است.

سخنی با خوانندگان اثر

نگارش کتاب «خانه امید» به صورت گردآوری و تدوین می‌باشد. این کتاب برای علاقه‌مندان و افرادی که با مراکز نگهداری و تربیت کودکان بی‌سرپرست و بد سرپرست در ارتباط هستند، تهیه گردیده است. همچنین تمامی مراحل نگارش و تهیه‌ی آن با رعایت اصل امانت بوده و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده در پایان کتاب اشاره شده است.

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۳	فصل اول: تعریف مفاهیم
۱۵	مقدمه
۱۶	تعریف محیط
۱۷	روانشناسی محیط چیست؟
۱۸	تأثیر متقابل انسان و محیط
۱۹	عوامل محیطی موثر بر رفتار
۱۹	تأثیر داده‌های فیزیکی محیط
۱۹	تأثیر داده‌های نمادی محیط
۲۰	تأثیر داده‌های معماری
۲۰	تأثیر جو محیط
۲۱	تأثیر انسان در سازمان بخشیدن به بعد فضایی محیط
۲۱	تعامل کودک با محیط
۲۴	حس تعلق به محیط
۲۵	حس مکان
۲۵	هویت مکان
۲۶	دلبستگی به مکان
۲۶	تعاملات اجتماعی
۲۶	شناخت کودک
۲۷	دوران کودکی
۲۸	اهمیت دوران کودکی
۲۸	نیازهای کودک
۲۹	نیاز جسمانی
۲۹	نیاز روانی
۳۰	برآورده نشدن نیازها
۳۱	نیازهای کودک در فضای ویژه کودک بر اساس هرم مازلو
۳۲	مشکلات کودکان بی سرپرست
۳۳	انگیزه‌های سپردن کودکان به مراکز نگهداری کودکان بی سرپرست
۳۴	برخورد اجتماع با کودکان بی سرپرست
۳۷	مقایسه عملکرد خانه و پرورشگاه
۳۷	رابطه اجتماعی خانواده و فقدان آن در پرورشگاه

فصل دوم: ویژگی‌های فضای معماری مراکز کودکان بی سرپرست ۴۱

۴۳	مقدمه
۴۴	کودکان بی سرپرست و معماری
۴۷	فاکتورهای طراحی و معماری خانه کودکان بی سرپرست در راستای ایجاد حس خانه
۴۸	برنامه‌ریزی کالبدی پروژه
۴۸	فضاهای مرتبط به حوزه‌ی اقامتی
۴۸	مقیاس و اندازه‌ها
۴۹	تقسیمات فضا
۴۹	محدودیت‌ها
۴۹	رنگ‌ها
۵۱	تفاوت شکل و رنگ برای کودک
۵۲	نور و تهویه
۵۳	سرو صدا
۵۳	خلاقیت
۵۴	معماری با ویژگی‌های روانی کودکان
۵۴	محیط دلپذیر
۵۵	وضوح و خوانایی
۵۵	فضای بازی
۵۵	تنوع
۵۵	مشخص نمودن محدوده از طریق کف سازی
۵۶	ایجاد حس کنج‌کاوی
۵۶	زیبایی شناسی
۵۶	دستور العمل‌هایی برای طراحی فضای کودک
۵۶	محیطی با فضای کافی
۵۶	اتاق همگانی
۵۶	اتاق‌های کوچک با درها
۵۷	تاقچه گوشه برآمدگی
۵۷	طبقه دوم
۵۷	بج‌ها، خانه‌های درختی، و مکان‌های بالا
۵۷	اضافه شدن عناصر
۵۸	مبلمان کودکان
۵۸	جاهای مختلف برای نگهداری انواع اشیاء
۵۸	طبیعت
۵۸	نمای خانه
۵۸	ورودی‌های دعوت کننده
۵۹	فرم‌های آشنا
۵۹	روشنایی

فصل سوم: ضوابط طراحی محیط کالبدی مراکز نگهداری کودکان بی سرپرست ۶۱

۶۳	مقدمه
۶۴	فضاهای داخلی
۶۴	الزامات عمومی
۶۵	بخش اداری
۶۶	بخش‌های کودکان

۶۶	بخش شیرخوار.....
۶۷	بخش نوبا.....
۶۸	بخش نوباوه.....
۷۰	فضاهای مشترک.....
۷۰	سالن چندمنظوره.....
۷۰	راهرو.....
۷۰	راه پله.....
۷۲	درب.....
۷۳	پنجره.....
۷۳	فضاهای خدماتی و تاسیساتی.....
۷۳	آشپزخانه.....
۷۳	انبار.....
۷۴	موتورخانه.....
۷۴	شوفاز دیواری.....
۷۴	تجهیزات.....
۷۵	ضوابط تجهیزات.....
۷۷	ضوابط طراحی فضای باز و محوطه.....
۷۸	طراحی زمین بازی.....
۷۹	وسایل بازی.....
۷۹	چرخ و فلک.....
۷۹	سرسره.....
۷۹	تاب.....
۸۰	محل بازی با ماسه.....
۸۱	فضاهای کلاس.....
۸۲	سیستم‌های ساختمانی و مکانیکی.....
۸۲	فضای خواب.....
۸۳	فضای تجمع عمومی.....
۸۳	نمازخانه.....
۸۴	انبار کوچک.....
۸۴	اتاق سرپرست.....
۸۴	سرویس و حمام.....
۸۴	فضاهای عمومی اقامتی.....
۸۵	فضای بازی سرپوشیده.....
۸۵	فضای مطالعه و تلویزیون.....
۸۷	نتیجه‌گیری.....
۸۹	فهرست منابع فارسی.....
۹۳	فهرست منابع لاتین.....

مقدمه

کودکان تعیین کننده آینده‌ی جامعه ما هستند. به همین دلیل توجه به مراحل رشد و نیازهای آن‌ها برای داشتن شخصیتی پایدار ضروری است. چنانچه در طول رشد کودک به این مسائل توجه نشود خطرات زیان باری برای او و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند به همراه خواهد داشت. همان‌طور که مشاهده می‌کنیم کودکان بی‌سرپرست در این زمینه از کمترین توجهی برخوردارند. و این بی‌توجهی به مسائل فردی، شخصیتی، رفتاری، عاطفی و... و همچنین عدم طراحی درست مؤسسه نگهداری آن‌ها باعث شده که اغلب این کودکان به علت ارتباط محدود با بیرون از محیط پرورشگاه احساسات پردشدگی کنند، افسرده شوند و احساس کنند که به هیچ کس و هیچ‌جا تعلق ندارند. و زمانی که پا به اجتماع می‌گذارند افرادی بی‌هدف و سرگردانی هستند که احساس بی‌هویتی می‌کنند، و تصور می‌کنند به این جامعه تعلق ندارند و نمی‌توانند خود را با آن هماهنگ کنند. از این‌رو شناخت فاکتورهای مؤثر در القای حس خانه در کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست می‌تواند حس تعلق به خانه و خانواده را در این کودکان افزایش دهد و این امر در رفع و عدم ایجاد بسیاری از مشکلات در آینده این کودکان مؤثر خواهد بود.

فصل اول

تعريف مفاهيم

مقدمه

بیش از پنج یا شش دهه از عمر روان‌شناسی محیط می‌گذرد. در این مدت پژوهشگران به نتایج زیادی درباره‌ی محیط و تاثیر آن بر رفتار انسان دست یافته‌اند. انسان محصول محیط، بیولوژی و تعامل این دو با هم است. عوامل فیزیکی گوناگون، محیط خود را تغییر می‌دهد. و می‌تواند با استفاده از اصول طراحی همچون زیبایی‌شناسی، مهندسی، و هماهنگ شدن با نیازهای فرهنگی، محیط زندگی خود را مناسب‌تر و راحت‌تر بسازد. انسان با توجه به نیازها و ارزش‌های خود محیط را دگرگون می‌کند و به‌طور متقابل، تحت تاثیر محیط دگرگون شده قرار می‌گیرد. به ویژه، تکنولوژی پیشرفته موجب می‌شود تاثیر انسان بر محیط شدت و سرعت یابد. دگرگونی سریع محیط، یکی از ویژگی‌های بنیادی زمان ما است. هر روز شهرها، محله‌ها و بناهای جدید ساخته می‌شوند.

این گونه «قرارگاه‌های فیزیکی» برخی الگوهای رفتاری، نقش‌های اجتماعی نوینی را بر ساکنان خود تحمیل می‌کنند یا برخی الگوها و معیارهای رفتاری را تقویت و برخی را تضعیف می‌کنند. و خلاصه جهت و ابعاد جدیدی به رفتار ساکنان خود می‌بخشند.

تعریف محیط

محیط یک مفهوم عمومی است که به همه اوضاع، نیروها و احوالی که از راه محرک‌هایی که در فرد اثر می‌کنند و از آنها متأثر می‌شود، اطلاق می‌گردد.

معماران، روان‌شناسان، جامعه‌شناسان و جغرافی‌دانان نیز بر حسب رشته‌های خود تعاریف و طبقه‌بندی‌های مختلفی از محیط دارند، به حدی که تعریف معنای دقیق آن دشوار است. محیط، مفهومی است پیچیده و مرکب که ابعاد گوناگون دارد.

داده‌های فضایی، جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی، معماری، نمادی، جغرافیایی، تاریخی و زیستی از ابعاد مهم محیط محسوب می‌شود. ادبیات محیط بین واژه‌های متنوع؛ محیط کالبدی، محیط اجتماعی، محیط روان‌شناختی و محیط رفتاری تمایز قائل می‌شود. همچنین محیط مصنوع یا ساخته شده، به معنای محیط ساخته شده به دست انسان است که مجموعه فعالیت‌های انسانی مورد نیاز را در خود فراهم آورده است. در واقع محیط شامل مجموعه‌ای از قرارگاه‌های رفتاری است که درون یکدیگر قرار می‌گیرد و با هم فصل‌های مشترکی دارد.

قرارگاه فیزیکی؛ به معنی فضای فیزیکی با هدف‌های کاربردی و سازمانی تعریف شده است. مانند بیمارستان که محل معاینه و مداوای بیماران است یا کلاس درس که محل تدریس و تعلیم است. از طرفی در بررسی‌های روان‌شناسی محیط، انسان خود یکی از عوامل تشکیل دهنده‌ی محیط محسوب می‌شود زیرا رفتار و تجارب انسان را نمی‌توان بدون توجه به شرایط محیطی و به‌طور جداگانه مورد بررسی قرار داد. در روان‌شناسی محیط، رفتار در تعامل با ابعاد فیزیکی-معماری یا نمای محیط مورد بررسی قرار می‌گیرد.

به عقیده کنت کریک برای توصیف محیط لازم است پنج نوع سنجش انجام گیرد، که عبارت‌اند از:

۱. سنجش ابعاد فیزیکی و عینی محیط، مانند طول و عرض اتاق یا تعداد و ارتفاع و عرض پله‌ها و میزان نور، شیب و...
۲. تنوع و تعداد مصنوعات موجود در یک فضا یا مکان مانند تعداد صندلی‌ها و نوع اثاث موجود در یک اتاق خواب یا ماشین‌ها و ابزار موجود در فضای کارخانه و...
۳. ویژگی‌های محل، مانند شاد و مطبوع بودن فضا و... توصیف ویژگی‌های فضاها از مجموع اظهار نظر تعدادی کارشناس حاصل می‌شود. اظهار نظر یک نفر ممکن است تحت تاثیر ویژگی‌های روان‌شناختی قرار گرفته باشد و نمی‌تواند معیار قرار گیرد.
۴. لازم است رفتارهایی که به طور معمول در فضای معین مشاهده می‌شود، مشخص گردد. به طور مثال، در برخی فضاها مانند پارک تنوع رفتار زیاد است و در برخی دیگر کم (مانند مزرعه یا سینما).
۵. شرایط سازمانی و جو اجتماعی محیط نیز می‌تواند سنجیده شود. به طور مثال، می‌توان مشخص کرد که یک مدرسه گرم و دوستانه است یا سرد و نامطبوع.

روانشناسی محیط چیست؟

روانشناسی محیط زیر مجموعه‌ای از علوم رفتاری است. این بحث از ابتدای دهه‌ی ۶۰ قرن بیستم به وجود آمد. با نگاهی به تاریخچه این رشته در می‌یابیم که سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ حوزه روان‌شناسی محیط و به طور کلی پژوهش‌هایی که به بررسی تاثیر محیط بر رفتارهای مختلف انسان می‌پرداخته، موضوع قابل توجه و پر اهمیتی بوده است. اولین کار روان‌شناسی محیط این بود که آثار کالبدی و اجتماعی بر افراد را مورد توجه قرار دهد. اما از دهه ۱۹۸۰ به بعد به بررسی نقش افراد بر محیط

نیز پرداخته شد. در واقع این رشته از روان‌شناسی، شاخه‌ای میان رشته‌ای است که با معماری، معماری منظر و طراحی شهری ارتباط تنگاتنگ دارد. زمینه روان‌شناسی محیطی بر این تاکید دارد که چطور محیط فیزیکی، احساسات و رفتارها را تحت تاثیر قرار می‌دهد.

جی‌فورد، روان‌شناسی محیط را بررسی متقابل بین فرد و قرارگاه فیزیکی وی، تعریف می‌کند. به عقیده وی در چنین تاثیر متقابلی، فرد محیط را دگرگون می‌کند و همزمان، رفتار و تجارب وی به وسیله‌ی محیط دگرگونی می‌شود. به‌طور کلی مطالعات متعدد نشان می‌دهد کیفیت محیطی که فرد در آن فعالیت می‌کند، یعنی عواملی چون فضا، رنگ، نور، صدا، و میزان لذت فرد از فضا، بر ادراک او موثر است. به همین دلیل ارتباط دو سویه معماری و روان‌شناسی برای طراحی بهتر فضاها ضروری است. و به‌طور سنتی تاکید در روان‌شناسی محیطی کودکان بر این بوده است که چگونه رفتار، احساس‌ها و حس تندرستی کودکان و انسان‌ها از محیط فیزیکی تاثیر می‌پذیرد.

تاثیر متقابل انسان و محیط

انسان با توجه به نیازها، ارزش‌ها و هدف‌های خود محیط را دگرگون می‌کند. و به‌طور متقابل تحت تاثیر محیط دگرگون شده قرار می‌گیرد. و به ویژه تکنولوژی پیشرفته موجب می‌شود تاثیر انسان بر محیط شدت و سرعت یابد. برخی این‌گونه دگرگونی سریع، محیط را مخرب و موجب اختلال در نظام اکولوژیک انسان-محیط می‌دانند. و بر این نکته تاکید دارند که هر نوع دگرگونی اساسی و عمیق در محیط طبیعی، باید با توجه به تاثیر بلند مدت آن بر آنان و با پیش بینی نتایج مثبت و منفی آن انجام گیرد.

برای نشان دادن تاثیر شرایط محیطی بر انسان، به اختلالات رفتاری افراد و گروه‌هایی اشاره می‌شود که در شهرهای

پرجمعیّت سکونت دارند و از نظر سازگاری محیط، به ویژه با « محیط انسان ساخت» با مشکلات بسیاری رو به رو می‌شوند. برخی دیگر از متفکران جنبه‌های مثبت تاثیر تکنولوژی پیشرفته را نیز متذکر می‌شوند و بر این تاکید دارند که هر چند تکنولوژی پیشرفته در بسیاری از موارد به بهداشت روانی و اجتماعی انسان‌ها آسیب می‌رساند، ولی از سوی دیگر موجب بالا رفتن سطح زندگی آنان می‌شود.

عوامل محیطی موثر بر رفتار

همانطور که پیشتر اشاره شد، «محیط» مفهومی است پیچیده و مرکب که ابعاد گوناگون دارد. داده‌های فضایی، جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی، معماری، نمادی، جغرافی، تاریخی و زیستی از ابعاد مهم محیط محسوب می‌شوند. در تاثیر محیط بر رفتار گفته می‌شود که رفتار، تحت تاثیر عوامل محیطی زیر قرار می‌گیرد:

۱. داده‌های فیزیکی محیط
۲. داده‌های نمادی
۳. داده‌های معماری
۴. جو محیط

تأثیر داده‌های فیزیکی محیط

تأثیر برخی جنبه‌های فیزیکی - مادی محیط، در رفتار، بسیار آشکار است. مانند حرارت و برودت شدید و نور کم یا زیاد در یک کلاس درس که موجب می‌شود دانش آموزان نتوانند آنطور که باید و شاید پیشرفت کنند.

تأثیر داده‌های نمادی محیط

انسان طی مراحل اجتماعی شدن، علاوه بر اکتسابات دیگر در مورد نحوه‌ی استفاده از برخی فضاها و برای پاسخگویی معانی نمادی محرک‌های محیط، الگوهای رفتاری مشخصی فرا

می‌گیرد. مثلاً رفتار را در یک اتاق کار یا نشیمن در نظر می‌گیریم. اگر فردی غریبه یا زیردست از نظر سلسله مراتب اجتماعی وارد چنین اتاقی شود، معمولاً متناسب با ارزش‌های نمادی حاکم بر جامعه خود رفتار می‌کند. یک ایرانی نزدیک در ورودی متوقف می‌شود زیرا بخشی از فضا در ایران «بالای اتاق» نامیده می‌شود. که دارای ارزش نمادی ویژه است. پس انسان، بسته به ارزش‌های فرهنگی محیط خود، به برخی فضاها، محرک‌ها و رویدادها، معنی می‌بخشد و متناسب با آنها رفتار می‌کند.

تأثیر داده‌های معماری

وجود معماری مناسب شرط کافی برای بهره‌برداری صحیح از آن نیست. بلکه آگاهی دقیق از هدف‌های کاربری، کاربران را برای استفاده درست از فضا یاری می‌کند.

تأثیر جو محیط

همه ما کمابیش شرایط کلی محیط و فضایی را که به انسان احساس شادی، غم یا خفگی می‌دهند، تجربه کرده ایم. برای مثال یک فضا ممکن است سرد و بی‌روح باشد. این نوع جو معمولاً در اثر جمع شدن عوامل بازدارنده مختلف، مانند روابط عاطفی-اجتماعی نامناسب بین شاگردان و اولیا و وجود شرایط فیزیکی-معماری نامناسب مانند نور کم، رنگ نامناسب به دیوارها یا وسایل و غیره به وجود می‌آید. پس شرایط فیزیکی معماری نیز در پیدایش «جو»های مختلف موثر واقع می‌شود. و رفتار را به صورت غیر مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد. با جمع بندی آنچه درباره تأثیر عوامل محیطی بر رفتار بیان شد به این نتیجه می‌رسیم که رفتار و عملکرد افراد در محیط ساخته شده، تحت تأثیر این عوامل است. برخی شرایط موجب افزایش و برخی دیگر موجب کاهش عملکردها می‌شود.

تأثیر انسان در سازمان بخشیدن به بعد فضایی محیط

انسان برای ارضای نیازهای فیزیولوژی و اجتماعی خود و به منظور ایفای نقش‌های اجتماعی، نیاز به فضاهایی با حدود و شرایط مناسب دارد. و فقط هنگامی که نتواند شرایط مورد نظر را به وجود آورد، تغییر رفتار می‌دهد و خود را با شرایط موجود سازگار می‌کند.

انسان در سازمان دادن به بعد فضایی محیط و دگرگون کردن آن در جهت هدف‌های خود، روش‌های زیر را به کار می‌برد:

۱. استفاده از داده‌های فیزیکی-معماری، مانند در و نرده و دیوار.

۲. استفاده از الگوهای رفتاری خاص مانند رفتار «دفاع از محدوده»، «فضای شخصی» یا «فاصله‌های بین فردی». این‌گونه مفاهیم برای تشریح گونه‌هایی از الگوهای رفتاری انسان به کار می‌رود. که از نظر سازمان بخشیدن به بعد فضایی محیط، نقش اساسی دارد.

تعامل کودک با محیط

انسان‌ها و محیط پیرامونشان در تاثیرگذاری و تاثیرپذیری متقابل‌اند. اما کودکان، به سبب محدودیت‌های جسمی و روانی خود در قیاس با بزرگسالان، تاثیرپذیری بیشتر و عمیق‌تری داشته و در عوض، تاثیرگذاری کمتری بر محیط دارند. این‌که کودک تا چه حد بتواند بر محیط پیرامون خود تاثیر گذاشته و آن را مطابق و یا هماهنگ با خواسته‌ها و شرایط مطلوب خود آماده کند، به توانایی‌های او و به مقیاس روانی و فیزیکی محیط مورد نظر او بستگی دارد. هم‌چنین قابلیت محیط برای گروه و طبقه‌ی اجتماعی کودکان متفاوت است. قابلیت یک فرم از یک سو به نیازهای استفاده‌کنندگان و انگیزه‌های درونی آن‌ها و از سوی دیگر به توانایی‌های بالقوه، شکل و فرم کالبدی محیط باز می‌گردد.

پیاژه معتقد است که کودکان جهان هستی را متفاوت از بزرگسالان می‌بینند و آنها از راه تجربه مستقیم با محیط پیرامون به درک و فهم امور می‌پردازند.

کودک در ابتدا سعی می‌کند که محیط را با سیستم درونی و هوش خود سازش دهد، ولی چون همیشه امکان پذیر نبوده و کودک با موارد و مسائلی مواجه می‌شود که با تجارب قبلیش متناسب نیست، از این رو خود را با تجربه جدید سازگار می‌نماید. بنابراین کودک فعل پذیر محض نیست، در حقیقت تجربه‌های هر فرد در زندگی و مهارت‌هایی که کسب می‌نماید مربوط به شرایط محیطی و محصول تاثیر متقابل میان آن فرد و محیطی است که در آن زندگی می‌کند. فعالیت، به عنوان عامل اصلی رشد و یادگیری کودک فرایندی است که در ارتباط با فضا و محیط کودک، رشد همه جانبه او را موجب می‌شود. از این رو محیط باید حمایت کافی برای رشد مطلوب کودک را به عمل آورد. کودکان بی‌سرپرست در مقایسه با سایر کودکان، دلبستگی و ایمنی و تعلق کمتری را در رابطه تجربه می‌کنند. تعلق داشتن یعنی تمایل به ایجاد یک رابطه اجتماعی پایدار، و تهدید این نیاز به هر روشی می‌تواند باعث ایجاد این احساس شود. حضور یتیمان در جوامع باعث شده است که جوامع، آنها را به عنوان اعضای جامعه در نظر بگیرند، و آنها را از افراد دیگر جدا کنند. از طریق طراحی مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست، سعی شده این افراد به محیط تعلق یابند تا بتوانند خود را جامعه بدانند، و از سوی دیگر جرم احتمالی در جامعه می‌تواند کاهش یابد. کودکان و جوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست با عوامل استرس‌زا و اولویت‌های رقابتی بسیاری در رابطه با خانواده، بهداشت، آموزش، حفاظت و ثبات اقتصادی مواجه هستند.

در نظر گرفتن نیازهای کودکان برای دستیابی به یک سیستم مطلوب و بهینه برای کاهش نتایج اثرات مخرب پرورشگاه‌ها،

جهت دستیابی به الگویی استاندارد برای طراحی مراکز با توجه به مسائل اقلیمی و بومی و نیز شناخت کودکان، ترکیبی از عوامل جسمی و اجتماعی است. رفتار و تجارب کودکان بسیار به عوامل بیولوژیکی، محیطی و اجتماعی وابسته است. عدم توجه به هر عامل ذکر شده می‌تواند بر تغییر در عوامل جسمی و روانی کودک تأثیر بگذارد و منجر به خسارت جبران ناپذیر شود.

یکی از مهم‌ترین موارد برای رفع این نیازها فضایی است که کودک در آن بزرگ شود. فضا و محیط می‌تواند بر رشد جسمی و روانی کودکان تأثیر بگذارد. برآورد هر نیاز تأثیر زیادی در رشد کودک خواهد داشت. معماری به عنوان زمینه‌ای که کیفیت فضایی و محیطی را برای افراد تعریف می‌کند، می‌تواند از شرایط مناسبی برخوردار باشد. این موضوع می‌تواند به ایده‌ای مناسب منجر شود و آن را در قالب طراحی مناسب پیاده‌سازی کند.

با بررسی دلبستگی به مکان در تمام دوران زندگی انسان، محققین نتیجه گرفتند که حس تعامل با مکان و تعلق به آن با افزایش سن زیاد می‌شود. و دلبستگی‌های مکانی که در دوران کودکی شکل می‌گیرند قوی‌تر از آنهایی هستند که در مراحل بعدی به وجود می‌آیند. مکان، کودکان را با سه نوع رضایت مواجه می‌کند: امنیت، تعلق اجتماعی، ابراز خلاقانه و اکتشاف. از سوی دیگر تحقیق بر روی حالات کودکان نسبت به یک مکان یک رویکرد ناخودآگاهانه به مکان را نشان می‌دهد که محیط فیزیکی بیشتر برای کارهایی که می‌توان در آن انجام داد حاوی ارزش است تا خود مکان و معانی اجتماعی آن. در واقع کودک دنیا را بیشتر از بزرگسالان که ذهنی هستند به صورت حسی می‌شناسند. و در نتیجه بیشتر در معرض تعامل با مکان در لحظه‌ی حال است. بروکس و سورین طی مطالعه‌ای که بر اساس داستان‌های نوشته شده توسط کودکان و مصاحبه با آن‌ها داشتند، دریافتند که شش مقوله‌ی کلیدی در

شکل‌گیری حس دلبستگی به مکان موثر است که عبارتند از: موقعیت فیزیکی، ویژگی‌های کالبدی، تعاملات اجتماعی، قابلیت‌های فعالیت، زمان و احساسات مثبت.

حس تعلق به محیط

حس عمومی نسبت به محیط پس از ادراک و قضاوت در مورد مکان عامل مهمی برای مطابقت با فرد و محیط است. این حس می‌تواند باعث بهتر شدن استفاده از محیط و رضایت کاربران و در نهایت احساس تعلق آنها به محیط و تداوم حضور آنها در مکان شود. این نوع تعلق از اجزای محیط به عنوان مثال عناصر فیزیکی ناشی می‌شود. و بخشی از فرایند شناخت و هویت انسانی است. محیط فیزیکی می‌تواند بر وابستگی شخصی از طریق تامین بخشی از نیازهای مادی و معنوی انسان تاثیر بگذارد. زمانی که تعامل سازنده‌ای بین نیازهای کاربران و محیط وجود داشته باشد، تعلق خاطر به این مکان مستدام و توانمند می‌شود. تامین نیازها و برآورده شدن انتظارات اصلی‌ترین تعاملات بین انسان و مکان هستند. وابستگی فضایی یا تعلق عملکردی به توانایی مکانی برای توانمندسازی مردم برای دستیابی به اهداف و فعالیت‌های مطلوب اشاره دارد. کیفیت فیزیکی و عملکردی می‌تواند درجه‌ای از تعلق به مکان را به عنوان موقعیتی برای فعالیت‌های اجتماعی تعریف نماید.

علاوه بر تامین سطح نیازهای انسان در روند فعالیت‌ها (این فاکتور می‌تواند خود در ایجاد دلبستگی به مکان تاثیر بگذارد). عناصر فیزیکی محیط می‌توانند نقش اساسی در تعیین هویت فردی، اجتماعی و فرهنگی مردم ایفا نماید.

حس مکان

محیط، علاوه بر عناصر کالبدی شامل: پیام‌ها، معانی و رمزهایی است که مردم بر اساس نقش‌ها، توقعات، انگیزه‌ها و دیگر عوامل آن را رمزگشایی و درک می‌کنند. و در مورد آن به قضاوت می‌پردازند. این حس کلی که پس از ادراک و قضاوت نسبت به محیط خاص در فرد به وجود می‌آید، حس مکان نامیده می‌شود. حس مکان عامل مهمی در هماهنگی فرد و محیط بوده و باعث بهره‌مندی بهتر از محیط، رضایت استفاده کنندگان و در نهایت احساس تعلق آنها به محیط و تداوم حضور در آن می‌شود. این حس، عاملی است که موجب تبدیل یک فضا به مکان با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای افراد می‌شود. حس مکان علاوه بر اینکه باعث احساس راحتی از یک محیط می‌شود، از مفاهیم فرهنگی مورد نظر مردم، روابط اجتماعی و فرهنگی در یک مکان مشخص حمایت کرده و باعث یادآوری تجارب گذشته و دست‌یابی به هویت برای افراد می‌شود.

هویت مکان

مفهوم هویت مکان در ابتدا توسط پروشانسکی معرفی شد که آن را زیر ساختاری از هویت شخصی فرد تعریف کرد. در واقع هویت مکان شامل خاطرات، نگرش‌ها و تجربه‌هایی از مکان‌های فیزیکی است که هر فرد زندگی کرده است. بنابراین، هویت مکان، درک یک محیط است که به عنوان یک تجربه مشارکتی بین محیط فیزیکی و مردم در نظر گرفته می‌شود. وجود هویت مکان عاملی جهت ارتقای تعلق ساکنان به مکان است که به کودکان نیز در بدست آوردن هویت شخصی‌شان کمک می‌کند.

دلبستگی به مکان

دلبستگی به مکان پیوندی است که توانایی یک محیط را در پاسخ به نیازهای کاربران و فعالیت‌های مورد نظر آن‌ها نشان می‌دهد. هر چه رفع نیازهای یک فرد راضی کننده‌تر باشد، پیوند عمیق‌تر خواهد بود. دلبستگی به یک مکان، معمولاً بر اساس تجربه و خاطره بنا می‌شود و می‌تواند از طریق تعامل بلند مدت توسعه یابد. ایجاد دلبستگی به مکان در دوران کودکی می‌تواند نقش بسزایی در شکل‌گیری هویت هر فرد و در نتیجه آن، هویت یک جامعه داشته باشد. به همین خاطر به وجود آوردن فضایی در راستای ایجاد دلبستگی به مکان با آگاهی کامل نسبت به این گروه سنی کاملاً ضروری به نظر می‌رسد.

تعاملات اجتماعی

افراد دلبستگی به مکان خود را از طریق خاطرات و تجربیات معنادار، با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند. همچنین عضویت در گروهی از افراد و همچنین علایق یا نگرانی‌های مشترک افراد، تعاملات اجتماعی را در مکانی خاص افزایش می‌دهد. همان‌طور که پیوندهای اجتماعی با محیط افزایش پیدا می‌کنند، تعلق به مکان نیز افزایش می‌یابد. فضای باز، به دلیل امکان مشارکت بیشتر کودکان، انعطاف‌پذیری و امکان گسترش فضا، در افزایش تعلق به مکان بسیار تاثیرگذار است.

شناخت کودک

آنچه مسلم است شناخت ویژگی‌ها و خصایص کودک و آنچه در مسیر رشد و تعالی و به ثمر رساندن یک کودک لازم است، می‌تواند در طرح محیطی مناسب برای کودکان راهگشا و موثر باشد. در این بخش قبل از بیان هر مطلبی توجه به تعریف «کودک» از دیدگاه صندوق کودکان سازمان ملل متحد

(یونیسف) ضروری به نظر می‌رسد. بر اساس این تعریف هر انسان با سن کمتر از ۱۸ سال در ردیف کودکان واقع می‌شود. پس سنین نوجوانی هنوز در گروه و زیر مجموعه کودکی و واجد شرایط آنان می‌باشد.

دوران کودکی

به منظور دستیابی به تعریف کودک، ابتدا باید آن را از حیث واژه‌شناسی معنا کرد: در زبان فارسی؛ کودک در معنای کوچک، به دختر و پسر گفته می‌شود که به حد بلوغ نرسیده باشند. در زبان انگلیسی «Infant» یا «Child» رایج‌ترین واژه‌هایی هستند که درباره کودک استفاده می‌شود. و منظور از آن کسی است که هنوز به سن بلوغ نرسیده است. در اصطلاح حقوقی هم کودک به کسی اطلاق می‌شود که از لحاظ سن به نمو جسمی و روحی لازم برای زندگی اجتماعی نرسیده باشد. برای نخستین بار در حدود ۱۶۰۰ میلادی مفهوم کودکی به منزله‌ی مفهومی مستقل مطرح شد. در قرون وسطی مفهوم کودکی، به صورتی که ما امروزه می‌شناسیم، وجود نداشت. کودکان بزرگسالان کوچک در نظر گرفته می‌شدند و تربیت آنها مشتمل بر این بود که به آنها اجازه داده شود در کارهای بزرگسالان شرکت کنند. پلومب معتقد است که در قرون وسطی، برای نامیدن یک شخص هفت تا شانزده ساله، هیچ کلمه‌ای وجود نداشته است. و اصطلاح کودک رابطه‌ی خویشاوندی را بیان می‌کرد، نه دوره‌ی سنی معینی. در اروپای قرون وسطی، کودکی به صورت دوره‌ای مجزا از بزرگسالی در نظر گرفته نمی‌شد.

اهمیت دوران کودکی

توانایی‌های انسان در بدو تولد بسیار محدود است، به همین دلیل در مرحله اول برای بقا نیاز به کمک دیگران دارد. و در مراحل بعد برای قرار گرفتن در جریان زندگی و رسیدن به پختگی نیاز به یادگیری و پرورش دارد. و پرورش به تغییراتی گفته می‌شود که بر اثر آموزش یا تاثیرات عوامل محیطی در انسان ایجاد می‌شود. اما رشد، تغییرات کمی و کیفی بر تن و روان آدمی است. اگر جنبه‌های مختلف رشد کودک را بشماریم؛ شامل رشد فیزیکی، مهارت‌های حرکتی، رشد هوشی، رشد اجتماعی، و رشد عاطفی است. و پایه سلامت هر چهار جنبه در کودکی قرار دارد.

هر سن محل بروز دسته به خصوصی از رفتارهاست و قابلیت آموزش پذیری مشخصی دارد. بنیامین ساموئل بلوم که از تاثیرگذارترین اندیشمندان حوزه روان‌شناسی تربیتی است معتقد است، حدود ۵۰ درصد از رشد هوشی بین زمان تولد تا ۴ سالگی، حدود ۳۰ درصد بین ۴ تا ۸ سالگی و ۲۰ درصد باقی مانده در فاصله سنین ۸ تا ۱۷ سالگی شکل می‌گیرد. تحقیقات بلوم، اثرات زندگی طولانی در یک محیط «فرهنگی محروم» را در مقایسه با محیط «سرشار و غنی فرهنگی» نشان می‌دهد. در نتایج این مطالعات می‌توان اهمیت تجربه‌های مناسب یادگیری در سال‌های اولیه کودکی و نیز اثراتی که محیط محروم و یا محیط غنی فرهنگی می‌تواند بر هوش کودکان داشته باشد را متوجه گردید.

نیازهای کودک

کودکان دارای نیازهای متعددی هستند و در سنین مختلف یکی یا چند مورد از این نیازها در مقایسه با سایر نیازها در اولویت می‌باشد. برای مثال در مرحله‌ی نوزادی (صفر تا دو سالگی) نیازهای جسمانی در اولویت قرار دارد. در حالی که در

دوران نوجوانی (سنین بعد از ۱۲ سالگی) نیاز به استقلال فردی در اولویت می باشد.

نیاز جسمانی

اصلی ترین نیاز هر کودک، مانند بزرگسالان، تامین غذای مناسب، آب سالم، پناهگاه و مکانی مناسب برای زیستن است. کودکان باید غذای کافی و سالم برای رشد و ادامه حیات خود را در اختیار داشته باشند. والدین در قبال تهیه غذای سالم برای فرزندان خود مسئول هستند. سرپناهی امن پس از غذا، از نیازهای اولیه کودک محسوب می شود. او با وجود چنین پناهگاهی امن آرامش می یابد. دوران کودکی مرحله ای ایده آلی برای یادگیری مهارت های حرکتی است. بدن کودک در این مرحله مستعدتر از بدن جوانان و بزرگسالان است، و در نتیجه یادگیری مهارت ها آسان تر است. مهارت های حرکتی کودکان همزمان با رشد جسمانی وی، پیچیده تر می شود.

نیاز روانی

پدر و مادر باید تمام نیازمندی های کودک خود را تامین نمایند. یکی از نیازهای کودک، نیاز روانی است. که به نظر روان شناسان نیازهای روانی کودک به اندازه نیازهای بدنی در بهداشت روحی و جسمی کودک تاثیر دارند. و به همان اندازه ضروری و اساسی هستند. نیازهای روانی انسان؛ نیاز به تسلط، دنباله روی، پیشرفت، استقلال، محبت دیدن، شناخت حسی، نمایش، بازی، تعلق و وابستگی به گروه، هدف، امنیت، نظم، بیان و ابراز خود، آسیب گریزی، پرخاش گری، عمل تقابلی، فهم و ... ذکر شده است.

بنابراین یکی از مهمترین هدف های مطالعه رشد کودک، یاری رساندن به مراقبان و پرورش دهندگان است تا بتوانند با کودکان ارتباط موثر و سازنده برقرار نمایند. برای حفظ تعادل روانی کودکان شایسته است به رفع نیازهای آنان توجه نماییم.

در ادامه به شرح نیازهای اساسی کودکان می‌پردازیم:

۱. احساس مهر و پذیرش بی‌دریغ از سوی اطرافیان
۲. نیاز به امنیت، یعنی به دور بودن از هرگونه دغدغه و تهدید.
۳. نیاز به آزادی و داشتن حق مسئولیت و انتخاب
۴. نیاز به پذیرفتگی در گروه و احساس یکرنگی و برابری
۵. نیاز به توجه و تایید رفتار او از سوی دیگران.

برآورده نشدن نیازها

آدمی به عنوان یک موجود با ابعاد فردی و اجتماعی و همچنین مادی، روحی و روانی دارای نیازهای مختلفی می‌باشد. که همواره به دنبال تامین آنها در طول حیات خود می‌باشد. که لازمه‌ی آن تامین نیازهای ماقبل خود است. این امر، زمانی تحقق می‌یابد که سلسله مراتبی از نیازهای انسان بر طرف گردد. تحقق این سلسله مراتب نیازها بدون شناخت جایگاه آدمی در هستی امکان پذیر نمی‌باشد. یعنی انسان با شناخت خود و نیازهای خود و ایجاد مکان و محملی مناسب جهت اقناع این نیازها به خود شکوفایی می‌رسد. وقوف و آگاهی کامل به انواع نیازها و تامین سلسله مراتب نیازها، هر کدام مستلزم بستر و مکان خاص خود می‌باشد. از طرفی کمبود شایستگی‌های محیط منجر به فقدان مشارکت، شخصی‌زدایی، از دست دادن شایستگی‌های فردی و در نهایت عدم شکوفایی می‌گردد.

نیازهای کودک در فضای ویژه کودک بر اساس هرم مازلو

مازلو، یکی از روان‌شناسان معروف، عقیده دارد که نیازها دارای سلسله‌مراتبی است. اما غذا، خواب و بازی از نیازهای مهم و بنیادی کودکان به شمار می‌آیند، لازم است به این نیازها به طور جدی توجه کنیم و بدانیم کدام یک از آنها را نمی‌توانیم به گونه‌ای موثر برآوریم. اما ارضاء نیازهای روانی، مانند نیاز به امنیت، دوست داشتن و دوست داشته شدن، آزادی، تایید و پذیرفتگی باید در راس نیازهای دیگر قرار گیرد. وقتی نیازهای کودک به طور شایسته برآورده نشوند در پاسخ‌ها و واکنش‌های او نسبت به محرک‌ها یا موقعیت‌ها تاثیر چشمگیری خواهد داشت. بدان سان که زمینه موثری برای پرخاشگری، کناره‌گیری، دیرآموزی و فرار از مدرسه فراهم می‌آورد. وظیفه اصلی پرورشکاران آن است که تا می‌توانند در برآوردن نیازهای معقول کودکان بکوشند و از گرایش‌هایی که پیامدهای ناگواری دارند جلوگیری کنند.

نیازها	ما به ازای نیازها در فضای ویژه کودک
نیازهای جسمانی	راحتی، آسایش، سلامت، تسهیلات کافی، تعادل مبتنی بر شرایط اکولوژیک
نیاز به ایمنی و امنیت	نظارت و مراقبت، محصوریت، سلسله‌مراتب، وضوح و قابل پیش بینی بودن، کودک‌واری، رعایت عرصه‌های خصوصی، نفوذپذیری
نیاز به محبت و وابستگی	ایجاد حس تعلق به مکان، سازگاری بصری، هویت، امکان برقراری روابط اجتماعی با سایر کودکان، امکان بازی مشارکتی کودکان و بزرگسالان
نیاز به عزت نفس	مالکیت، فردیت، تعلق به گروه و مکان، مقیاس کودکانه، انعطاف پذیری
نیاز به خودشکوفایی	تنوع، چالش برانگیزی، فرصت‌هایی برای شخصی سازی، مشارکت کودکان در ساخت منظر

مشکلات کودکان بی سرپرست

هرساله تعداد زیادی از کودکان به دلیل مشکلات اقتصادی و اجتماعی در خیابان‌ها رها می‌شوند و مکانی که از آنها مراقبت می‌شود، پرورشگاه است. مرگ والدین، مشکلات جسمی و روانی، طلاق والدین، مشکلات خانوادگی و مالی از مهم‌ترین دلایلی است که فرزندانشان در یک پرورشگاه به سر می‌برند و مطالعات نشان می‌دهد کودکانی که اولین قسمت از زندگی خود را در یک پرورشگاه یا یک خانواده نامناسب سپری می‌کنند، از حمایت‌های اصلی محیطی برخوردار نیستند و در برابر مشکلات رفتاری مانند بیش‌فعالی، پرخاشگری، رفتارهای ضد اجتماعی، مشکلات عاطفی مانند افسردگی و ناهنجاری عاطفی و مشکلات جسمی ضعیف عمل می‌کنند. علاوه بر این، تحقیقات نشان داده است که زندگی در محیط پرورشگاه تاثیر منفی در دلبستگی کودکان و ایجاد دلبستگی ناایمن در آن‌ها دارد. پرورشگاه علاوه بر تاثیری که بر شخصیت و رشد آن‌ها دارد، تصویر ذهنی آن‌ها از روابط خانوادگی و خویشاوندی شکل نمی‌گیرد. و بر روابط آن‌ها تاثیر منفی می‌گذارد. با توجه به این موضوع، این کودکان در آینده در جامعه زندگی خواهند کرد و از کمبود خانواده رنج خواهند برد پس شرایط باید به گونه‌ای باشد که آن‌ها احساس کنند مانند یک خانواده هستند و علائق و دلبستگی مشابه خانواده است. بسیاری از تحقیقات در رابطه با بررسی عوامل موثر در رشد خلاقیت و آموزش کودکان و جنبه‌های دانش عاطفی کودکان و همچنین مسائل آموزشی انجام شده است. میانی توانایی‌های خلاقیت کودکان و بهترین زمان برای رشد خلاقیت از ۲ تا ۱۰ سالگی است. بنابراین طرح پرورشگاه‌ها برای کودکان باید به طور دقیق مورد بررسی قرار گیرد.

مشکلات هویتی شخصیتی	
پیامدها	دلایل بوجود آورنده
عصیانگری، پرخاشگری، و سرکشی	<ul style="list-style-type: none"> بی اعتمادی به محیط و نحوه زندگی در پرورشگاه بی علاقه‌گی به محیط زندگی و یکنواختی در آن تعداد زیاد بچه‌ها در مرکز نگهداری شبانه‌روزی
عدم اعتماد به نفس	<ul style="list-style-type: none"> نداشتن تکیه‌گاه قوی در زندگی
ترس و اضطراب	<ul style="list-style-type: none"> دور بودن از محیط خانه و خانواده احساس عدم امنیت در محیط پرورشگاه کمبود محبت و وظیفه‌ای بودن کار مسئولین و مربیان
عدم اعتماد، استقلال و مسئولیت‌پذیری	<ul style="list-style-type: none"> نبود معیارهای ثابت تغییر دائمی محل زندگی تغییر در کادر شبانه‌روزی نداشتن حس مالکیت و مسئولیت نسبت به محیط و وسایل شخصی خویش فقدان ایفای نقش و تقسیم کار در محیط پرورشگاهی
بحران هویت و شخصیت	<ul style="list-style-type: none"> کمبود محیط گرم و صمیمی خانواده

انگیزه‌های سپردن کودکان به مراکز نگهداری کودکان بی سرپرست

عوامل سپردن کودکان به مراکز نگهداری کودکان بی سرپرست عبارتند از:

۱. مجهول‌ال‌مکان بودن والدین
۲. طلاق و جدایی والدین از یکدیگر

۳. فوت والدین یا یکی از آنها
۴. ترک خانواده توسط پدر
۵. اعتیاد والدین یا یکی از آنها
۶. عدم صلاحیت اخلاقی و اجتماعی والدین یا یکی از آنها
۷. بیماری صعب‌العلاج والدین
۸. فقر اقتصادی والدین
۹. مفقودالاثربودن والدین
۱۰. وجود نابسامانی آشفتگی و ناسازگاری در خانواده
۱۱. خیانت والدین نسبت به یکدیگر
۱۲. اختلاف اعتقادی و طبقاتی والدین با یکدیگر
۱۳. کثرت فرزندان در خانواده
۱۴. وجود ناپدری در خانواده
۱۵. وجود نامادری در خانواده
۱۶. ازدواج مجدد والدین
۱۷. زندانی بودن والدین یا یکی از آنها
۱۸. محل زندگی و مسکن نامناسب
۱۹. فرار کودکان از خانه به لحاظ داشتن خانواده خشن، مستبد و بی‌ثبات
۲۰. طرد و رها کردن در مجامع و معابر عمومی

برخورد اجتماع با کودکان بی‌سرپرست

یکی از مهم‌ترین مسائلی که کودکان بی‌سرپرست با آن رو به رو هستند برخورد جامعه با آنها می‌باشد. متأسفانه در برخی موارد این برخورد آن گونه که شایسته مردم یک جامعه می‌باشد نیست. و این کودکان علاوه بر موانع دیگری که باید از سر راه خود در مسیر یک زندگی عادی بردارند باید بتوانند بر این برخورد جامعه نیز غلبه کنند. افراد جامعه در مورد کودکان بی‌سرپرست چهار نوع برخورد از خود نشان می‌دهند:

- برخورد با دیدگاه و نگرش منفی و نفرت داشتن
 - برخورد نسنجیده عاطفی یا از روی هراس، که پس از مدتی تبدیل به گروه اول می‌شوند.
 - برخورد بی‌تفاوت و بی‌توجه
 - برخورد مسئولانه و پایبند و با انگیزه جلب خشنودی و رضای خدا و خدمت به امانت‌های الهی.
- در اکثر مواقع سه برخورد نادرست ذکر شده باعث خواهد شد که این کودکان که کوچکترین گناهی در قبال وضعیت کنونی خود نداشته‌اند، در تلاش برای پنهان کردن خود، ناشناخته ماندن و جدایی از باقی جامعه باشند. با بالا بردن فرهنگ جامعه تک تک اعضای آن در رفتارها و عکس العمل‌های خود تجدید نظر خواهند کرد. فعالیت دیگری که در این راستا می‌توان انجام داد از بین بردن حصار مراکز شبانه‌روزی است. در اینجا منظور تنها حصار فیزیکی نیست. بلکه هدف تلاش برای ارتباط هرچه بیشتر کودکان ساکن در مراکز شبانه‌روزی با اجتماع، شهر و محیط اطراف خود می‌باشد. این فاصله باید به نوعی از بین برود، پس باید راهکارهایی را در این زمینه انجام داد:
- بالا بردن فرهنگ عمومی مردم
 - از بین بردن حصار شبانه‌روزی
 - آموزش صحیح مربیان مراکز نگهداری در جهت تربیت صحیح کودکان
 - ایجاد حس استقلال در کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست
- استقلال به معنای توانایی تفکر و انجام بدون اتکا و تکیه به دیگران است. نیاز به استقلال یکی از نیازهای حیاتی بشریت در زندگی است. در ابتدا هدف ایجاد نوعی تعلق داشتن به محیط اطراف در کودکان است. تاکید بر جنبه‌های انگیزشی محیط، ایجاد شرایط لازم برای پیوند عاطفی بین کودکان، توسعه و گسترش روابط اجتماعی بین آنها و ایجاد شرایط شاد و سرزنده، نیازمند توجه به نظرات و ایده‌های کودکان و

همچنین توجه به استانداردهای کیفی و کمی مربوط به محیط زیست است.

بنابراین قبل از یادگیری، کودکان به محیط علاقمند می‌شوند و از این که به چنین مکانی وابسته هستند. احساس خوشحالی می‌کنند. پرورش و توسعه خلاقیت باید از همان زمان کودکی آغاز شود تا آن‌ها بتوانند اعضای خلاق جامعه در آینده نزدیک باشند. بررسی‌های انجام شده ثابت می‌کند که خلاقیت در درونی‌ترین شخصیت هر کسی وجود دارد. اگر چه ممکن است در انواع مقدار کم یا زیاد ذخیره شود و از طریق آموزش و پرورش پیشرفت می‌کند. از ویژگی‌های مهم افراد خلاق، اعتماد به نفس و استقلال است. اگر آن‌ها استعدادها را منحصر به فرد خود را پرورش دهند و نعمت‌های خود را افزایش دهند، می‌توانند ایده‌های نوآورانه به دیگران ارائه کنند بدون اینکه نگران مسخره کردن رفتار دیگران باشند. نقش فضا و محیط نیز نباید نادیده گرفته شود. ما باید محیطی ایجاد کنیم تا حس خلاقیت و حس کنجکاوی کودکان را تحریک کنیم. و آن‌ها به محیطی نیاز دارند که سرشار از شور و شوق باشد تا ترغیب شوند و برای ایجاد خلاقیت تلاش کنند. محیط‌های خسته کننده باید خلاقیت را بدرستی پرورش دهند و محدود کنند. یکی از مهم‌ترین منابع برای معماری شخصیت کودک، تشخیص رفتار و واکنش‌های آن‌ها است. بخاطر توسعه، کودکان به ارضاء ذهنی و عاطفی، دلبستگی به محیط‌های فیزیکی و اجتماعی نیاز دارند. بنابراین ویژگی یک محیط خوب و مناسب وجود انگیزه‌ها و محرک‌های لازم سازگار با هر بخش از رشد کودک است. عامل مهم دیگر خوانایی محیط است. محیط باید قابل درک باشد و به آسانی توسط کودک شناخته شود. معماران باید تصورات دوران کودکی را در افکار و دیدگاه‌های خود ایجاد کنند.

مقایسه عملکرد خانه و پرورشگاه

در خانواده، کودکان تحت آموزش و حمایت ثابت هستند. در این فرایند، خانواده را می‌توان کانون عشق و مهربانی و تربیت عواطف و انتقال تمدن و فرهنگ به کودک تعریف کرد که می‌تواند منجر به تکامل و تعادل روحی و اجتماعی کودکان شود. با این حال هیچ الگوی ثابت و خاصی در پرورشگاه برای آموزش کودکان در طول زندگی در پرورشگاه‌های متفاوت وجود ندارد. در سیستم پرورشگاه کودکان نمی‌توانند به هیچ کسی متصل شوند و هیچ کسی را احساس نمی‌کنند. کارمندان در زمان مشخصی می‌آیند و در زمان معینی می‌روند. هیچ چیز برای کودکان ثابت نیست. به طور خلاصه شخصیت کودکان در پرورشگاه به عنوان یک بازی در نظر گرفته می‌شود و احساس تعلق برای آن‌ها از طریق چنین شخصیت دوگانه‌ای باقی نمی‌ماند.

رابطه اجتماعی خانواده و فقدان آن در پرورشگاه

کودک‌دانی که در خانواده و در بطن اجتماع بزرگ شده‌اند و با دیگر اقوا و دوستانشان رابطه داشته‌اند، افراد عادی و فعالی هستند که قادر به اداره زندگی خود می‌باشند. با این وجود، برای کودکان مراکز شبانه‌روزی، امکان برقراری ارتباط با اعضای خانواده وجود ندارد و بنابراین آن‌ها در یک محیط بسته بزرگ می‌شوند و نمی‌توانند شخصیت اجتماعی و عادی پیدا کنند. از این‌رو، این افراد عمدتاً ضعیف و وابسته به دیگران با رفتارهای خاص هستند و قادر به حل مشکلات خود نیستند. روان‌شناسان و جامعه‌شناسان معتقدند که بهترین محیط برای رشد روحیه کودکان و تلطیف احساساتشان زندگی خانوادگی است. علاوه بر غذا و لباس، کودکان از مهربانی والدین محروم هستند. و در محیط‌های شبانه‌روزی مانند مهدکودک‌ها و پرورشگاه‌ها و سایر مراکز زندگی می‌کنند بیشتر

از ناتوانی‌های ذهنی و اختلالات عصبی رنج می‌برند. عشق و مهربانی یک مراقب، به خودی خود نمی‌تواند باعث تلطیف و رشد احساسات کودکان شود. از این رو، بسیاری از اندیشمندان و روانشناسان قدیم و جدید خانواده را بهترین محیط برای رشد جسمی و روحی کودکان می‌دانند و پرورشگاه را زندانی برای جسم و روح کودک می‌دانند. این امر مورد تأکید اسلام نیز قرار گرفته است. و معتقد است که نگهداری کودکان در مکان‌های عمومی و تامین غذا و لباس برای آن‌ها کافی نیست. به طوری که آن‌ها می‌توانند در خانواده بزرگ شوند و با مهربانی و عشق رفتار کنند. در این مورد حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ذکر کرده است که « بهترین خانه آن خانه است که در آن با یتیم با مهربانی و محبت رفتار می‌کنند و بدترین خانه آن خانه‌ای است که در آن با یتیم به خشونت رفتار می‌شود ».

فصل دوم

**ویژگی‌های فضای
معماری مراکز کودکان
بی‌سرپرست**

مقدمه

هر شخص از زمان بدو تولد تا سن بزرگ سالی و پیری درک متفاوتی از محیط پیرامون خود دارد. محیطی که انسان‌ها در آن زندگی می‌کنند تأثیر بسیار زیادی بر نحوه‌ی برخورد، رفتار، احساسات و عملکرد وی دارد. کودکان نیز از این قاعده مستثنی نیستند. کما اینکه بیشترین قشری که تحت تأثیر محیط اطراف خود قرار می‌گیرند کودکان رده سنی ۲ تا ۱۲ سال می‌باشند. موضوع طراحی متناسب با کودکان به این دلیل حائز اهمیت است که اولین تجربیات یک انسان در دوران کودکی شکل می‌گیرد و در وی نقش می‌بندد. تربیت موفق کودک در مواجهه با برخورد جدی و فشار صورت نمی‌گیرد. بلکه قرارگیری در فضایی فعال، پویا، و تاثیرگذار شخصیت وی شکل می‌دهد. معماری و هنر در طراحی و ایجاد فضای ساخته شده‌ی مناسب در این زمینه، مسئولیت و عملکرد سنگینی را به عهده دارد. که به دسته‌های زیر می‌توان تقسیم کرد:

عملکرد محافظت: هر کسی نیاز به یک محل امن و محافظ گرم، صمیمی و خلوت دارد.

عملکرد ارتباط: به صورت اجتماعی زندگی می‌کند و نیاز به ارتباط و مراوده با دیگران و شرکت در زندگی اجتماعی دارد.

عملکرد زیبایی شناسانه: جهت بیدار کردن حس زیبایی و آرامش روح می باشد.

کودکان بی سرپرست و معماری

طراحی فضاهایی که به دور از چشم و کنترل است، مطلوب نمی باشد. در عین حال کنترل دائم و پاییدن مداوم کودک، او را از محیط اطراف بی زار می کند و کودک حس اسارت خواهد داشت و در نتیجه از مرکز فراری خواهد شد. طراحی فضایی که در عین کنترل، آزادی عمل این کودکان را ممکن می سازد مناسب تر می باشند. برای مثال می توان سالن چند عملکردی که در هر گوشه ای از آن کودکان مشغول فعالیت های متنوع هستند، ایجاد نمود.

تنوع در طراحی فضاها بسیار مهم است. استفاده از فرمها و فضاهای مشابه ضمن ایجاد خستگی و دلزدگی از خوانایی محیط می کاهد. کودکان بی سرپرست، خیابانی و آسیب دیده معمولاً محیطها و فضاهای بسته و کوچک را بیشتر از محیطها و فضاهای بزرگ می پسندند. پرسپکتیوهای دور و محیطهای تاریک و موهوم آنان را می ترساند. انتخاب پنجرهها و ایجاد دید بصری به بیرون در برقراری ارتباط آنان با محیط کمک می کند. ایجاد یک جریان فضایی سیال و پیوسته ضمن آنکه بخشهای مختلف آن هر یک دارای حریم و محدوده خاص خود با عملکرد مشخص و تعریف شده می باشد و رعایت سلسله مراتب فضایی لازم، تاثیر مثبت دارد. مرزها را برای کودکان مشخص و تجربه تعلق را برایشان میسر می سازد.

کودکان بی سرپرست در دو رده سنی کودکی و نوجوانی قرار دارند، که شامل دوره کودکی از بدو تولد تا سن ۱۱-۱۲ سالگی است. و دوره نوجوانی از سن ۱۲ سالگی تا ۱۹ سالگی می باشد. فرد در هریک از این دو دوره ویژگیهای جسمی و روانی متفاوتی را طی می کند که با توجه به آن دارای نیازهای متفاوتی است.

با توجه به این موضوع طراحی مجموعه‌ای متناسب با خواست و نیاز کودکان و نوجوانان باید مورد توجه و اولویت قرار گیرد. به طور کلی فراهم آوردن محیطی منطبق بر خواسته کودکان، با ایجاد فرصت مشارکت و دادن نقش اجتماعی به آن‌ها موجب بالا بردن آگاهی‌های اجتماعی و توسعه مشارکت واقعی و خلاقانه در جامعه می‌شود. کودکان حساس‌ترین نوع بشر هستند. آن‌ها رشد شخصیتی، ذهنی و اجتماعی خود را از محیط اطراف می‌گیرند. به زیبایی، رنگ، فضاها، صمیمانه و محیط‌های پر محبت علاقمندند. و زندگی را در چارچوب هیجانات و رویاهای خود تجربه می‌کنند. تمامی حواس یک کودک زمینه ساز رشد او می‌باشد. پس قرار گیری او در فضاهایی که به حواس او کمک می‌کنند باعث شکل‌گیری خلاقیت و تعالی او می‌شود. آنچه که از جلوی چشم یک کودک می‌گذرد معمولاً بسیار بزرگتر از حالت عادی و در نظر بزرگسالان است. به همین دلیل برای کودکان احجام ساده قابل اطمینان‌تر از احجام بسیار پیچیده و تو در تو هستند. طراحی احجام باید به گونه‌ای باشد که کودک در مقابله با آن احساس راحتی و اطمینان کند و نترسد. تاریکی و فرم‌های نامتناسب بیش از هر چیزی یک کودک را می‌ترساند. هرچه که سن کودک بیشتر شود درگیری او با اتفاقات پیچیده موثرتر است. اما بهتر است در حین کار با کودکان سادگی را در دستور کار قرار داد.

کودکان روحی سرکش دارند، ترس آن‌ها در مواجهه با ناشناخته‌ها بسیار کمتر از بزرگسالان است. در طراحی معماری دقت در رعایت این موضوع بسیار مهم است. طراحی که مطابق با معیارهای کودک باشد یعنی دارای آزادی عمل در عین حفاظت از آن‌ها در مقابل خطرات باشد. در برقراری ارتباط آن‌ها با محیطشان موثر است. کودکان روحی ساده، پرصداقت، پرهیجان، و همچنین دارای طبعی زود رنج هستند. طراحی مطابق این احساسات می‌تواند به آن‌ها کمک کند. این انطباق

می‌تواند در اتفاقات ساده‌ای چون دستگیره‌ی درها، پنجره‌ها، رنگ‌ها، ارتفاع و بلندی اشیاء رخ دهد. برای مثال می‌توان سقف‌ها، دستشویی‌ها، صندلی‌ها، میزها را کوچک‌تر و کوتاه‌تر و راهروها را باریک‌تر در نظر گرفت که مقیاس آنان رعایت شود. رعایت نحوه‌ی حرکت در فضاها و ساده نگه داشتن آن‌ها نیز از دیگر عوامل طراحی متناسب با کودک است. بهتر است نمونه‌ای از ابعاد و اندازه‌ی یک کودک برای طراحی فضاها در نظر گرفته شود. کودکان علاقه زیادی به نشانه‌های آشکار دارند و به آن‌ها احساس آرامش و اعتماد به نفس می‌دهد. با توجه به ناتوانی کودک در تمایز پرسپکتیو، استفاده از علائم به عنوان نشانه‌هایی برای جهت‌یابی، احساس تعلق به فضا توصیه می‌شود.

فاکتورهای طراحی و معماری خانه کودکان بی‌سرپرست در راستای ایجاد حس خانه

<p>وجود عناصر طبیعی (آب، گیاه و نور)، توجه به بهداشت و استانداردها، رعایت ابعاد و اندازه، توجه به کیفیت بصری (رنگ، نور، مصالح)، نورپردازی مطلوب، به کارگیری رنگ، تنوع فرم، ایجاد سیمای بصری جذاب و متنوع، ایمنی محیطی، وجود فضاهای باز، نیمه باز و بسته، رعایت سلسله مراتب، به کارگیری سیستم ایمنی مطلوب، نظارت پذیر بودن فضاها</p>	<p>بعد کالبدی</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. ایجاد کیفیت محیطی ۲. ایجاد امنیت و ایمنی ۳. آسایش کالبدی
<p>رعایت سلسله مراتب دسترسی در طراحی عدم سیرکولاسیون خطی جداسازی فضاهای خاص کودکان با رده سنی یکسان وجود فضاهای مشارکتی و تعاملی (بازی‌های گروهی، نقاشی، موسیقی، کاردستی، ...)</p>	<p>بعد عملکردی</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. خدمات ارائه شده ۲. ارتباط فضایی
<p>به کارگیری دسترسی غیرخطی و بیمارستانی وجود فضاهای خصوصی و دنج پیش بینی فضاهای تعاملی شخصی سازی محیطی با قابلیت ایجاد تغییر در فرم و کاربری بخش‌هایی از فضا انعطاف پذیری فضایی</p>	<p>بعد روانشناسی، در راستای ایجاد حس خانه</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. ایجاد حس تعلق ۲. تقویت حس مالکیت ۳. رضایت‌مندی ۴. خاطرات و تجارب جمعی ۵. ایجاد حس فردیت ۶. مشارکت در طراحی

برنامه ریزی کالبدی پروژه

با توجه به گزارش‌ها و مقالات منتشر شده یونسکو، به طور کلی مراکز نگهداری کودکان خیابانی و بی‌سرپرست به ۳ دسته تقسیم می‌شوند:

- مراکزی که امکانات اقامتی ارائه می‌دهند.
 - مراکزی که مراقبت‌های بهداشتی ارائه می‌دهند.
 - مراکزی که آموزش‌های حرفه‌ای ارائه می‌دهند.
- به صورت جامع، مرکزی دارای کیفیت مناسب خواهد بود که سه نوع امکانات بالا یعنی امکانات اقامتی، درمانی و آموزشی را ارائه دهد. در ادامه به تعریف فضاهای لازم در هر بخش پرداخته می‌شود.

فضاهای مرتبط به حوزه‌ی اقامتی

- اجزاها و فضاهای اصلی مربوط به مراکز اقامتی عبارتند از:
- فضاهای خوابگاهی شامل فضای خواب، فضای تجمع عمومی، انبار کوچک، اتاق سرپرست، سرویس و حمام
- فضاهای عمومی اقامتی شامل فضای بازی سرپوشیده، فضای مطالعه، فضای تلویزیون
- فضاهای اداری اقامتی شامل اتاق مدیر، اتاق استراحت مربیان، بایگانی، سرویس کارمندان

مقیاس و اندازه‌ها

اندازه میز و صندلی، کمد‌های اسباب بازی و نیز ارتفاع مناسب دستگیره‌های اتاق‌ها، دستشویی‌ها و غیره ضروری است. اگر فضا و عناصر متناسب با ابعاد و اندازه کودک باشد، او می‌تواند به راحتی از آن فضاها و وسایل مربوط به خود استفاده کند. قطعات متفاوت مبلمان، نیمکت، میز و صندلی، تابلوها، قفسه‌ها و غیره که با مقیاس و در حد و اندازه آنان ساخته می‌شود، اغلب برای هر بازی شکل ویژه‌ای به خود می‌گیرند.

تقسیمات فضا

کودکان از اتاقشان برای استراحت، خواب، بازی‌های مهیج، سرگرمی، مطالعه و غیره استفاده می‌کنند. به همین دلیل در هنگام طراحی باید اتاق آنان را چند منظوره طراحی کرد. تجهیزات متناسب با این فضاها عبارتند از: کمد، قفسه، پارک بازی و غیره.

محدودیت‌ها

به دلیل این‌که کودکان در این مرحله از زندگی بی‌باک هستند و برای کشف چیزهای نو دست به هر کاری می‌زنند، باید امنیت را در هنگام طراحی فضاها و تجهیزات مانند قفسه‌ها در نظر بگیریم. نظم موجود در فضای آنان باید دو برابر حالت عادی باشد.

رنگ‌ها

در مبحث هنر رنگ به خودی خود وسیله پر قدرتی برای بیان و نشان دادن حالت‌های عمیق درونی است. درباره رنگ‌ها موضوعی که بیشتر مورد توجه است محتوای روانی آنهاست همه مردم تمایز بین رنگ‌های گرم (قرمز، زرد، نارنجی) و رنگ‌های سرد (آبی، سبز، بنفش را می‌شناسند رنگ‌های گرم تحریک‌کننده و سبب فعالیت و جنب و جوش و مولد حرکت و شادی هستند. در حالی که رنگ‌های سرد، موجب حالت‌هایی انفعالی، سکون، بی‌حرکتی و تلقین‌کننده غم و اندوه هستند. لذا استفاده از رنگ‌های گرم و محرک برای اتاق و مکان‌های بازی کودکان و نوجوانان و رنگ‌های سرد برای فضاهایی که نیاز به سکون و القاء حس آرامش است مانند اتاق‌های خواب و سالن مطالعه پیشنهاد می‌شود. استفاده از رنگ‌ها نیز در فضای مورد استفاده کودکان به شدت تاکید شده است. رنگ‌ها باعث ایجاد حس‌های متفاوت از هیجان و شادی تا

غم و افسردگی می‌شوند. در زمینه تاثیر رنگ‌ها بر افراد مختلف، می‌توان چنین بیان کرد که افرادی که نسبت به رنگ‌های گرم واکنش نشان می‌دهند بسیار انعطاف‌پذیر و در اجتماع زودجوش هستند و با جدیت هدف خود را دنبال می‌کنند. و افرادی که رنگ‌های سرد را می‌طلبند نسبت به دنیای خارج بی‌اهمیت و تغییرات را بسیار سخت می‌پذیرند و دارای روحی سرد هستند. در این میان نقاشی کودکان نمونه روشنی از ارائه رنگ‌های متنوع در سطح وسیع می‌باشد. فقدان رنگ در تمام یا قسمتی از موضوع نقاشی کودکان نشانگر خلاء عاطفی و یا گاهی دلیل بر گرایش‌های ضد اجتماعی او است. کودکان سازگار در نقاشی‌های خود از ۵ رنگ استفاده می‌کنند. در حالی که کودکان گوشه‌گیر و یا آنها که ارتباط با دنیای خارج را دوست ندارند بیشتر از یک یا دو رنگ به کار نمی‌برند. این ویژگی در نقاشی‌های کشیده شده توسط کودکان بی‌سرپرست نیز دیده می‌شود حس انزوا و عدم اعتماد به نفس در این کودکان سبب ایجاد نوعی ترس برای انتخاب رنگ‌های متنوع در نقاشی می‌شود.

رنگ‌ها کلاً به سه دسته تقسیم می‌شوند: رنگ‌های اصلی، رنگ‌های فرعی، رنگ‌های ترکیبی از رنگ‌های اصلی و فرعی. کودکان معمولاً احساسات و عواطف خود را در غالب رنگ‌ها بیان می‌کنند، اگر از رنگ‌های سرد استفاده کنند باید نگران خلاء عاطفی برای آنان باشیم. کودکان با رنگ‌ها به خیال و رویا می‌روند. با توجه به آنچه بیان شد پس می‌توان نتیجه گرفت با استفاده از رنگ‌های اصلی و ترکیب آنها با رنگ‌های ملایم می‌توان فضایی آرام و در عین حال شاد را برای کودکان ایجاد کرد. علاقه به رنگ‌ها تا سن ۱۱ تا ۱۲ سالگی همچنان پابرجاست پس در استفاده از آن‌ها برای کودکان این سنینی نباید واهمه‌ای داشت.

تأثیر رنگ بر کودکان			
رنگ	احساس فاصله	احساس دما	انگیزش روانی
آبی	دورتر	سرد	پراسایش، افزایش خلاقیت
سبز	دورتر	سرد و خنثی	خیلی پراسایش
قرمز	نزدیک	گرم	خیلی برانگیزاننده، افزایش دقت و تمرکز ذهن
نارنجی	خیلی نزدیک	خیلی گرم	برانگیزاننده
زرد	نزدیک	خیلی گرم	برانگیزاننده
قهوه‌ای	خیلی نزدیک	خنثی	برانگیزاننده
بنفش	خیلی نزدیک	سرد	تهاجمی و افسرده کننده

تفاوت شکل و رنگ برای کودک

در فاصله سنین سه تا شش سالگی کودک بیشتر به رنگ توجه دارد تا به شکل ظاهری اجسام و خوشحالی و شادی بیشتر مربوط به استفاده از رنگ‌ها است. آنها در اصل عاشق رنگ هستند، ولی بتدریج علاقه او به شکل زیادتر می‌شود. کودکان کم سن و سال بیشتر جذب رنگ‌های درخشانی می‌شوند چون قرمز، نارنجی، صورتی و زرد، با این رنگ‌ها احساسات آن‌ها رهایی می‌یابد. علاقه واقعی کودک نسبت به رنگ‌ها از زمانی شروع می‌شود که سعی می‌کند شکل‌هایی را نقاشی کند، در این مرحله که تا هفت و هشت سالگی طول می‌کشد، کودک برای بکار بردن رنگ‌ها، تحت تأثیر احساسات خود قرار دارد، با آموزش در مدرسه و با مسیر شناخت منطقی، رنگ‌های سرد و ملایم را به کار می‌برد. با توجه به شناخت خصوصیات رنگ و آگاهی از مضمون‌های اشکال، با در اختیار

گذارند اجسام و اشکال مناسب می‌توان به پویایی ذهن کودک و بیان احساساتش به محیط کمک و از رکود آن جلوگیری کرد. بکارگیری رنگ در فضای فعالیت کودکان از نکات بسیار مهم است. نقش رنگ در این فضاها در حد ایجاد فضایی با آرامش و ایمن و مانوس، شاد، دل‌باز و زنده خواهد بود.

تأثیرات روان‌شناختی فرم بر انسان		
مکان استفاده	احساس برانگیزاننده	نوع فرم
فضای بازی کودک	خیال‌پردازی، خلاقیت	بی‌قاعده
ورودی	دعوت‌کننده	مقعر
-	پس‌زننده	محدب
فضای کار و فعالیت کودکان	نرمی و آرامش	نرم و قوس‌دار
-	سخت	گوشه‌دار و شکسته
راهرو	راحتی و پویایی	گسترش یافته افقی (خواهیده)
نقاط تأکید و فضای مکث	بدعت و پیچیدگی	ایستا
-	تعادل	ساده (مقارن)

نور و تهویه

نور و روشنایی یکی از عوامل مهم در طراحی فضای کودکان است. استفاده از نور طبیعی باعث افزایش قدرت بینایی و سلامت چشم کودک می‌شود. انگیزه و هیجان کودک در این فضاها بیشتر است. برقراری ارتباط دیداری و شنیداری با محیط بیرون نیز از فاکتورهای مهم است. نورپردازی برای کودکان باید به دور از تکرار و استفاده از رنگ‌های تنش‌زا و خسته‌کننده باشد. تهویه در فضای کار و بازی کودکان از

ملزومات است زیرا که آسایش جسمی او فراهم می‌شود و خستگی او را کاهش می‌دهد. استفاده و ایجاد از تهویه طبیعی (بازشوها) متناسب با جهت وزش باد بر تهویه مصنوعی ارجحیت دارد. استفاده از درختان برای دور نمودن آلودگی ضمن حفظ تهویه مناسب یکی از راهکارهای فراهم کردن تهویه در دنیای آلوده‌ی امروز است.

سرو صدا

کودکان عاشق سرو صدا هستند. فراهم کردن فضایی مناسب که بتوانند به راحتی به بازی و سروصدا پردازند از اولویت‌های طراحی برای کودکان است.

خلاقیت

به طور کلی عوامل موثر در افزایش خلاقیت کودکان را می‌توان به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

- عوامل طبیعی محیط: ایجاد منظره در محیط طبیعی به رشد خلاقیت کمک می‌کند، حتی وجود گیاهان در فضای داخلی بر خلاقیت و فرایند خلاقیت تاثیر می‌گذارد. بازی با آب، خاک و عناصر طبیعی، کودک را به وجد می‌آورد.
- شکل و وسعت فضاها: شکل و وسعت فضاها می‌تواند زمینه‌ساز تجمع افراد باشد و گروه‌هایی برای تعاملات و روابط اجتماعی پدید آورد. میزان و نوع ارتباطات گروهی در روند خلاقیت تاثیر مثبت دارد. پس طراحی فضا به طوری که میزان ارتباطات را افزایش دهد و بر کیفیت این تعاملات تاثیر مثبت داشته باشد، بر رشد خلاقیت نیز تاثیر گذار است.
- استفاده از آثار کودکان: و همچنین استفاده از آثار هنرمندان برجسته در تزئین فضا و ایجاد فضایی که امکان رها کردن کار (کودک) را از روزی به روز دیگر فراهم کند، نیز در روند رشد خلاقیت تاثیر مثبت دارد. با توجه به آنچه که بیان شد می‌توان فضاهای مورد نیاز یک کودک را این‌گونه برشمرد:

- فضاهای طبیعی (Nature space): مانند درخت و آب و موجودات زنده که اساسی‌ترین و مهم‌ترین فضا را برای کودکان تشکیل می‌دهد. کودکان با ارتباط با طبیعت بیش از پیش با محیط خود آشنا می‌شوند.
- فضاهای باز (Rood space): راه‌ها و جاده‌ها قبل از حضور ماشین، زمین اصلی بازی بچه‌ها بوده است. راه‌هایی هستند که بچه‌ها در آن همدیگر را ملاقات می‌کنند و شبکه‌ای است که فضاهای متنوع را به هم وصل می‌کند.
- فضاهایی برای ماجراجویی: فضاهایی هستند پر از پیچیدگی که قوه تجسم و تخیل کودکان بواسطه بودن در این فضاها تقویت می‌شود.
- فضاهای مخفی (Hide out space): استقلال کودکان از طریق فضاهای مخفی رشد می‌یابد.
- ساختارهای بازی (Play structure space): فضاهایی با ساختار بازی هستند، این قبیل فضاها به عنوان زمین‌های بازی شناخته شدند.

معماری با ویژگی‌های روانی کودکان

رشد فیزیکی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودکان در شرایط مناسب محقق می‌شود، رعایت نکات معماری می‌تواند زمینه ساز رشد کودکان شوند. از عوامل معماری موثر در این رابطه می‌توان به انواع زیر اشاره کرد:

محیط دلپذیر

هر شخص با توجه به ویژگی‌های درونی خود به محیط اطراف حس تمایل و وابستگی دارد. کودکان به محیط اطراف خود توجه بسیاری دارند. زمانی که قرار است تصویری از محیطی ایجاد کنند، آن را با شرح جزئیات بیان می‌کنند. هرچه که جزئیات یک محیط بهتر و مناسب‌تر باشد آن محیط برای یک

کودک دلپذیرتر است. این مسئله را می‌توان با استفاده از رنگ‌ها و تجهیزات فضا برای کودک ایجاد کرد.

وضوح و خوانایی

وضوح و خوانایی یک محیط باعث ایجاد امنیت در کودک می‌شود. اگر کودک بتواند محیط اطراف خود را شناسایی کند و در ذهن خود آن را به صورت تمام و کمال ترسیم کند، نسبت به آن محیط حس بهتری خواهد داشت. به همین دلیل ترجیحا فضاهای کوچک باید بدون پیچیدگی‌های غیر ضروری برای کودکان طراحی شوند.

فضای بازی

ماهیت دوران کودکی بازی و اکتشاف است. به همین دلیل بازی از اهمیت زیادی در این دوران برخوردار است. کودکان باید قادر باشند که به صورت فردی و گروهی در داخل و خارج از خانه بازی کنند. اولین برخورد کودک با محیط خارج از خانه همین بازی در محیط بیرون است. فراهم آوردن شرایط امنی برای بازی این کودکان در خارج از خانه باید در دستور کار معماری کودک قرار گیرد. فضاها به گونه‌ای طراحی شوند که کودک بتواند به راحتی و با امنیت کامل از آن استفاده کند. زمین‌های بازی معمولا باعث ارتباط و فراگیری بیشتر و بهتر کودک می‌شوند.

تنوع

تنوع در محیط اطراف برای شکوفایی حواس مختلف کودک مانند لامسه، بینایی، شنوایی، بسیار مهم است. می‌توان با استفاده از رنگ‌ها، فرم‌ها و غیره این محیط را فراهم آورد.

مشخص نمودن محدوده از طریق کف سازی

استفاده از مصالح متفاوت در کف سازی می‌تواند باعث ایجاد حس قلمرو در کودکان شود. علاوه بر آن کمک زیادی در ایجاد تنوع نیز می‌کند.

ایجاد حس کنجکاوی

ایجاد و طراحی وسائل و فضاهایی که حس کنجکاوی کودک را برمی‌انگیزد از جمله کارهایی است که در هنگام طراحی برای کودک صورت می‌گیرد.

زیبایی‌شناسی

رعایت اصول زیبایی‌شناسی مانند توجه به فرم‌ها، رنگ‌ها و غیره می‌تواند ترغیب‌کننده کودکان باشد و آنها را شاد و پرنرژی کند.

دستور العمل‌هایی برای طراحی فضای کودک

محیطی با فضای کافی

بچه‌ها به اتاق‌هایی ویژه برای فعالیت‌های دلخواه مثل جست و خیز کردن، در اطراف با سرو صدا دویدن، پریدن و همدیگر را دیدن نیاز دارند.

اتاق همگانی

یک فضای مرکزی مثل منطقه‌ی ورودی، حیاط اصلی به عنوان اتاق همگانی گسترش داده می‌شود که فضاهای ملاقاتی هستند و امکانی برای فعالیت‌های مشترک پیشنهاد می‌کنند که کوچک‌ترها و بزرگ‌ترها دوست دارند شرکت کنند. مثل بازی‌های عملی موسیقی زدن، مهمانی دادن و دعوت کردن از مهمان‌ها.

اتاق‌های کوچک با درها

این قسمتی از زندگی هر روز کودکان است که باید با یکدیگر در ارتباط باشند و گاهی اوقات تنها، بنابراین بچه‌ها اتاق‌هایی برای آرامش، سکوت، تمرکز و خواب احتیاج دارند.

تاقچه گوشه برآمدگی

بچه‌ها گوشه‌های دنج چه کوچک و چه بزرگ را دوست دارند. تا مثل یک آهن ربا جذب آنجا شوند. مثل مکان‌های دنج، امنیت، صمیمیت و حوادثی در خود دارند. بچه‌ها می‌توانند در آنجا پنهان شوند مجاله شوند و با یکدیگر پیچ پیچ کنند و در مورد نقشه‌ها و برنامه‌های خود فکر کنند.

طبقه دوم

روی سکو، سرسرا یا پل، بچه‌ها به میزان زیادی کشش بالا و پایین را حس می‌کنند. آن‌ها می‌توانند بالای پله‌ها پنهان شوند و تماشا کنند که در پایین چه اتفاقی می‌افتد و می‌توانند از بالای پله‌ها موشک خود را به پایین پرتاب کنند بازی‌هایی که بین بالا و پایین پله‌ها اتفاق می‌افتد برای آن‌ها بسیار مهیج است.

برج‌ها، خانه‌های درختی، و مکان‌های بالا

ارتفاع گرفتن برای بچه‌ها یک شیوه‌ی مخصوصی از تعلیم و تربیت و تجربه‌ی شادی است. حسی مانند پرواز پرنده که در تخیل بچه‌ها اتفاق می‌افتد.

اضافه شدن عناصر

بچه‌ها دوست دارند خودشان بدون کمک بزرگ‌ترها از درها، پله‌ها، راهروها، کلیدهای برق دستشویی‌ها و تمام چیزهای عملی استفاده کنند. اندازه این عناصر باید مناسب باشد و در خور بچه‌های کوچک، مثلاً دو سوی پله‌ها نرده داشته باشد. دستگیره درها ارتفاع مناسب قد بچه‌ها داشته باشند زیرا اگر نتوانند به تنهایی در را باز کنند می‌ترسند و فکر می‌کنند که در قفل شده است.

مبلمان کودکان

مبلمانی مثل میزها صندلی‌ها، نیمکت‌ها و کسوها برای کودکان تنها اشیاء کاربردی نیستند بلکه اسباب بازی هستند. بچه‌ها دوست دارند با آن‌ها فضا بسازند، از بین تونل‌های مبلمان حرکت کنند و ... بنابراین مبلمان فضای کودکان نباید سنگین و پر حجم باشد تا حرکت دادن آن‌ها برای بچه‌ها آسان باشد.

جاهای مختلف برای نگهداری انواع اشیاء

بچه‌ها به تعداد زیادی قفسه و جعبه نیاز دارند تا بتوانند برای قرار دادن اشیاء ضروری خود و همچنین بازی‌های نمایشی از آن‌ها استفاده کنند.

طبیعت

بچه‌ها طبیعت را دوست دارند. آن‌ها تحت تاثیر تجربیات طبیعت از جمله آب، آتش گیاه و حیوانات، قوانین طبیعت را کشف می‌کنند.

نمای خانه

نمای خانه یک نیروی راهنمایی خاصی برای بچه‌ها دارد. معماری قوه تخیل بچه‌ها را بر می‌انگیزد و قدرت شناسایی آن‌ها را بالا می‌برد. اگر نمای خانه متناسب با تخیلات آن‌ها باشد. شبیه یکی از عناصر آشنا مثل یک کشتی یا یک قلعه در ذهن آن‌ها تداعی می‌شود.

ورودی‌های دعوت‌کننده

دروازه‌ها و درها، خطوط بین داخل و خارج را نشان می‌دهند و بچه‌ها را به داخل فضاها راهنمایی می‌کنند. در طراحی ورودی‌ها این مهم است که در لحظه‌ی اول قابل تشخیص باشند.

فرم‌های آشنا

بچه‌ها در بین چیزهای جدید نیاز به اشیاء آشنا دارند. این برای آن‌ها به معنای ایجاد رابطه با ساختمان مربوط به خودشان است. مانند یک پنجره‌ی بیرون‌زده یا سقف‌های شیروانی با رنگ‌های خاص.

روشنایی

مکانی با نور مناسب طبیعی و شفاف اثر مثبت روی بچه‌ها دارد. و باعث ایجاد حس صمیمیت و خوشحالی در آن‌ها می‌شود. آن‌ها تعدد پنجره‌ها را دوست دارند و از فضاهای بدون پنجره می‌ترسند.

بچه‌ها در فضایی که به مقدار کافی گرم، نرم و دنج است احساس امنیت و راحتی دارند.

استفاده‌های گوناگون از چوب طبیعی در ساختمان، به دلیل رنگ گرم، احساس آرامش در بچه‌ها ایجاد می‌کند.

فصل سوم

ضوابط طراحی
محیط کالبدی مراکز
نگهداری کودکان
بی سرپرست

مقدمه

بی‌شک فضای مطلوب از منظر کودک و به ویژه کودکان بی‌سپرست نسبت به آنچه بزرگسالان می‌اندیشند، متفاوت است. کودک برای رشد قبل از هر چیزی به اغناء عاطفی و احساس پیوند با محیط فیزیکی خود نیازمند است. این مطلب که ایجاد عامل حس تعلق در کودک نسبت به یک فضا می‌تواند در ایجاد این حس و انس گرفتن او با فضای طراحی شده بسیار موثر باشد، غیرقابل انکار است. لذا انگیزه‌های حسی که در کودک از محیط پیرامونش دریافت می‌شود برای او اهمیت حیاتی دارد. بنابراین مشخصه مناسب، وجود محرک‌ها و انگیزه‌های لازم و منطبق با هر مرحله رشد کودک است. هنگام طراحی، مفیدترین ترفند به منظور ایجاد پیوند عاطفی بین کودک و محیط و جلوگیری از روحیه ناخرسند در او در نظر گرفتن وابستگی‌ها و تمایلات جسمی و عاطفی کودک است. مساله مهم دیگر که در حفظ پیوند کودک با محیط و ایجاد حس امنیت روانی او موثر است، وضوح و خوانایی محیط برای کودک می‌باشد. محیطی که آن را به سهولت درک و تعبیر نماید بنابراین یکی دیگر از ویژگی‌های محیط مناسب، انطباق داشتن با توانایی شناختی و ادراکی کودکان است که در عین حال به

گسترش طرح‌واره‌های ذهنی و شناخت آنان یاری رسانده و بروز خلاقیت را ممکن می‌سازد.

فضاهای داخلی

قسمت‌های اصلی:

قسمت‌های اصلی شامل بخش اداری، بخش درمانی، بخش فرهنگی-آموزشی، بخش‌های کودکان در سه گروه سنی شیرخوار، نوپا، نوباوه، فضاهای ارتباطی، سالن چند منظوره، بخش‌های خدماتی و تاسیساتی است. از دیدگاه روان‌شناسی مراحل رشد کودک شامل ادوار مختلفی است. کودک از تولد تا ۱۵ ماهگی نوزاد نامیده می‌شود و از ۱۵ ماهگی تا ۲/۵ سالگی کودکی نوپاست بین ۲/۵ سالگی تا ۵ سالگی دوران خردسالی یا پیش دبستانی کودک است. میانه کودکی نیز دوران دبستان یا ۶ تا ۱۲ سالگی را در بر می‌گیرد و از ۱۲ سالگی به بعد دوران بلوغ یا نوجوانی فرد فرا می‌رسد.

الزامات عمومی

- تعداد دفعات تعویض هوا در مهدکودک دو بار در ساعت است.
- حد پایین دمای فضاهای داخلی ۲۰ درجه سانتی‌گراد در رطوبت نسبی ۳۰ تا ۸۰ درصد است.
- حد بالای دمای فضاهای داخلی بین ۲۵ تا ۲۷ درجه سانتی‌گراد به ترتیب در رطوبت نسبی ۲۰ تا ۷۰ درصد است.
- بخش‌های کودکان باید از فضاهای اداری و عمومی جدا باشد.
- فضاهای داخلی باید از روشنایی کافی که به وسیله نور طبیعی یا مصنوعی تامین می‌گردد، برخوردار باشند. شدت روشنایی مورد نیاز برای فضاهای مربوط به نقاشی و کاردستی ۷۰۰-۵۰۰ لوکس، برای میز مطالعه ۵۰۰-۳۰۰ لوکس، برای راهرو و سرویس‌ها ۱۰۰-۵۰ لوکس و برای دفاتر ۲۰۰-۵۰۰ لوکس است.

- حداقل ارتفاع سقف برای اتاق‌های به عمق ۸ تا ۶ متر، $3/25$ متر. و برای اتاق‌های اداری عمق کمتر، $2/70$ متر مجاز است. در موافق لزوم ۲۵ درصد این فضاها می‌تواند دارای ارتفاع کمتر تا $2/10$ متر باشد. حداقل ارتفاع مجاز برای فضاهای بهداشتی $2/10$ می‌باشد.
- پوشش دیوارهای بخش‌های کودکان، از بالای قرنیز به ارتفاع ۱ متر به وسیله روکش‌های قابل ارتجاع و قابل شستشوی مناسب (روکش‌هایی از قبیل ابر و اسفنج، با روکش چرم و چرم مصنوعی) الزامی است.
- کفپوش‌ها باید قابل شستشو و قابل ضدعفونی بوده و غیر لغزنده باشد.
- پوشش دیوارها و ستون‌ها نباید زبر باشد.
- در سطوح دیوار، ستون و سایر عناصر نباید قسمت‌های تیز و برنده وجود داشته باشد.
- گوشه و زوایای برآمده دیوارها یا سایر عناصر باید به شعاع حداقل ۱۰ سانتی‌متر گرد شود.

بخش اداری

- بخش اداری شامل فضای دیدار، فضای دفاتر، آبدارخانه و نمازخانه می‌باشد.
- فضای انتظار، محل صحبت و مشاوره با کودکان و بزرگسالان است. تجهیزات لازم برای این فضا شامل: تابلو اعلانات، محل‌هایی برای نشستن و نیز آب سردکن است. حداقل سطح مورد نیاز برای فضای انتظار $1/0$ مترمربع به ازای هر کودک است.
 - فضای دفاتر شامل بخش‌های مختلف به شرح زیر است:
 - اتاق مدیریت
 - اتاق معاونت
 - اتاق جلسات

- دفاتر
- بایگانی
- آبدارخانه

- سرویس بهداشتی

در این بخش باید تجهیزات لازم شامل کمد، قفسه، صندلی، و میبل برای قسمت‌های مختلف در نظر گرفته شود. حداقل سطح مورد نیاز در این بخش ۵/۰ مترمربع به ازای هر کودک است.

بخش‌های کودکان

بخش‌های کودکان شامل فضای مربوط به استراحت، خواب و بازی در سه گروه سنی شیرخوار، نوپا، و نوباوه است.

بخش شیرخوار

در این بخش، حداقل سطح مورد نیاز به ازای هر کودک ۳/۵ مترمربع است.

- فضای آماده کردن شیر باید دارای تجهیزاتی شامل یخچال، وسیله گرم‌کننده غذا، ظرف‌شویی، قفسه در دار و میز مخصوص آماده کردن شیر و غذا باشد. این فضا باید در کنار فضای خواب و در ارتباط مناسب با آن طراحی شود. تمام سطوح دیوارهای فضای تهیه شیر باید تا زیر سقف کاشی بوده و کف آن شستشو و ضد عفونی باشد. حداقل سطح مجاز این فضا ۴ مترمربع است.
- فضای تعویض و شستشو باید دارای تجهیزاتی شامل: میز تعویض، وان مجهز به دوش دستی و قفسه در دار باشد. این فضا باید در کنار فضای خواب و در ارتباط مناسب با آن طراحی شود. دیوارهای فضای تعویض باید تا زیر سقف کاشی کاری شود. حداقل سطح مجاز این فضا ۴ مترمربع است.
- فضای بازی باید در کنار فضای خواب و استراحت کودک در ارتباط مناسب با آن طراحی شود. تجهیزات مورد نیاز در

- فضای بازی شامل: قفسه و صندلی مخصوص غذا دادن به کودکان، پارک کودک و روروک است. حداقل سطح مورد نیاز برای فضای بازی به ازای هر کودک شیرخوار ۱/۱ مترمربع است.
- فضای خواب باید مجهز به تخت، به تعداد کودکان و قفسه دردار باشد. حداقل سطح فضای خواب به ازای هر تخت ۱/۴ مترمربع است. فضای خواب باید در مجاورت فضای تعویض و تهیه شیر و در ارتباط مناسب با آن‌ها قرار داشته باشد.
 - کمینه فاصله دو تخت از پهلو ۶۰ سانتی متر است.
 - کمینه فاصله دو تخت از بالا به پایین ۶۰ سانتی متر است.
 - از قرار دادن تخت کنار پنجره حتی الامکان اجتناب شود. در موارد غیرقابل اجتناب، نصب محافظ توری، پشت پنجره از داخل یا استفاده از شیشه ایمن (دارای شبکه فلزی داخلی) و کنترل وضعیت بازشو پنجره در رابطه با فضای داخلی الزامی است.

بخش نوپا

- در این بخش حداقل سطح مورد نیاز به ازای هر کودک نو پا ۳/۵ مترمربع است.
- فضای بازی باید در کنار فضای خواب و استراحت کودک و در ارتباط مناسب با آن طراحی شود. تجهیزات مورد نیاز در فضای بازی شامل: قفسه باز و در دار است. حداقل سطح مورد نیاز برای فضای بازی هر کودک نوپا ۱ مترمربع است.
- فضای خواب باید مجهز به تخت یا تشک به تعداد کودکان و قفسه دردار باشد. حداقل سطح فضای خواب به ازای هر تخت ۱/۴ مترمربع است. فضای خواب باید در مجاورت آبدارخانه و فضای بهداشتی و در ارتباط مناسب با آن‌ها قرار داشته باشد.
- فضای بهداشتی باید در کنار فضای خواب و در ارتباط مناسب با آن واقع شود. تجهیزات این فضا شامل: لگن به تعداد کودکان، قفسه جهت نگهداری لگن‌ها، وان کوچک

مجهز به دوش دستی، قفسه دردار، توالت فرنگی، و لگن دستشویی است. دیوارهای این فضا باید تا زیر سقف کاشی کاری شود. حداقل سطح مجاز فضای بهداشتی ۴ مترمربع است.

بخش نوباوه

در این بخش حداقل سطح مورد نیاز به ازای هر کودک ۲ مترمربع است.

اتاق‌های آموزش حتی الامکان باید به فضای باز خارجی دسترس مستقیم داشته باشد. تجهیزات آن شامل میز و صندلی مربی، قفسه باز، میز و صندلی به تعداد کودکان است. حداکثر تعداد مجاز کودکان در هر اتاق آموزش ۲۰ نفر و حداقل سطح مجاز آن به ازای هر کودک ۱ مترمربع است.

- فضای فعالیت‌های انفرادی، فضایی است برای بازی‌های فردی مانند بازی با اسباب بازی‌های ساختنی شامل: مکعب‌های رنگی، شکل‌های هندسی، میخ‌های چوبی و... این فضا باید از مسیر رفت و آمد فاصله داشته باشد. تجهیزات این فضا شامل: قفسه باز و میز و صندلی کودک است.
- کتابخانه، فضایی برای کتاب‌خوانی و تصویرخوانی است. این فضا باید محلی آرام بوده و از اتاق‌های آموزش و فضای هنر فاصله داشته باشد. تجهیزات این فضا شامل: تابلو اعلانات، محل نمایش تعدادی کتاب، صندلی مربی و تعدادی صندلی کودک است.
- فضای هنر، فضایی است برای فعالیت‌های هنری مانند: نقاشی، سفالگری، خمیربازی و... است. این فضا باید از محل‌های پر رفت و آمد فاصله داشته باشد. تجهیزات این فضا شامل: قفسه باز و دردار، یک کاسه دستشویی، پانل نمایش نقاشی‌ها، میز و صندلی کودک است.
- فضای آموزش یک کودک، فضایی محصور است. تجهیزات

- این فضا شامل: میز و صندلی کودک و مربی است.
- خانه عروسکی، فضایی برای بازی‌های تخیلی کودکان است؛ بازی با وسایل مختلف منزل که در ابعاد کوچک و قابل حمل برای کودکان تهیه شده است، مانند: تلفن، جارو، وسایل آشپزخانه، وسایل خواب و ... تجهیزات این فضا شامل قفسه باز است.
 - به ازای هر اتاق آموزش، حداقل یک فضای بهداشتی لازم است و این فضا باید دارای شرایط زیر باشد:
 - در محلی در نظر گرفته شود که دسترسی آسان و مناسبی از زمین بازی محوطه و اتاق‌های آموزش به آن وجود داشته باشد.
 - دو توالت و دو کاسه دستشویی و یک قفسه دردار در آن در نظر گرفته شود.
 - سطح آن حداقل ۶ مترمربع باشد.
 - درهای ورودی آن به طرف خارج باز شود.
 - دیوارهای جداکننده توالت‌ها، دارای ارتفاع حداکثر ۱۴۰ سانتی‌متر باشد.
 - دیوارها تا زیر سقف کاشی شود و جداکننده‌ها از مصالح قابل شستشو باشد.
 - کف آن از جنس مصالح قابل شستشو، مقاوم و غیر لغزنده باشد.
 - کلیدهای برق در خارج از فضای بهداشتی نصب شود.

فضاهای مشترک

سالن چند منظوره

این فضا برای فعالیت‌های متفاوت مورد استفاده قرار می‌گیرد. برگزاری مراسم و اجتماعات به مناسبت‌های گوناگون و برپایی نمایشگاه از فعالیت‌های هنری کودکان نیز می‌تواند در این فضا انجام شود.

- حداقل سطح مجاز این فضا به ازای هر کودک ۰/۷۵ مترمربع است.
- در کنار سالن چند منظوره باید یک انبار حداقل به مساحت ۱۲ مترمربع در نظر گرفته شود.

راهرو

راهرو ارتباط بین فضاهای واقع در یک سطح را برقرار می‌کند.

- راهرو باید دارای علائم راهنمایی کافی باشد و بخش‌های مختلف آن با علائم تصویری نشان داده شود.
- درهایی که به داخل راهرو باز می‌شوند نباید به گونه‌ای قرار گیرند که در مسیر رفت و آمد مانع ایجاد کنند.

راه پله

راه پله ارتباط بین فضاهای واقع در سطوح مختلف را برقرار می‌کند.

- مسیر پله باید با نوعی علامت کاملاً مشخص گردد.
- حداقل ارتفاع سقف راه پله (فاصله عمودی بین خط لبه پله تا خط سقف) ۲۰۰ سانتی‌متر است.
- عرض پله باید حداقل ۱۲۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- ارتفاع پله برای کودکان ۱۵-۱۲ سانتی‌متر و عرض کف پله ۳۳-۲۷ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- در یک رشته پله، عرض کف پله‌ها و ارتفاع آن‌ها باید یکسان در نظر گرفته شود.
- ابعاد پاگرد پله باید حداقل ۱۲۰*۱۲۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.

- در فضاهاى داخلی یک طبقه حتى الامکان از پله استفاده نشود، در موارد غیر قابل اجتناب پله‌ها باید کاملاً مشخص گردند و تعداد آن‌ها نیز کمتر از سه پله نباشد.
- پله‌هایی که در کنار دیوار قرار دارند باید به نحوی طراحی شوند که پله انتهایی هم‌تراز یا عقب‌تر از مرز لبه دیوار قرار گیرد تا از بروز تصادف ممانعت گردد.
- پاخور پله باید بسته باشد و پیش آمدگی پله از پاخور نباید بیش از ۳ سانتی‌متر باشد.
- کف پله باید غیر لغزنده باشد.
- شیب کف پله نباید از دو درصد بیشتر باشد.
- لبه کف پله باید به شعاع حداقل ۱۰ میلی‌متر گرد شده و با نوعی علامت (رنگ یا پوشش) مشخص گردد.
- پاگردها باید نرده داشته باشند حتی هنگامی که در انتهای تعداد کمی پله (سه پله) واقع شده باشند.
- ارتفاع نرده برای کودکان باید ۶۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- نصب میله دستگرد در طرفین پله الزامی است.
- میله دستگرد باید حداکثر ۲/۵ سانتی‌متر قطر و حداقل ۷ سانتی‌متر از دیوار کناری فاصله داشته باشد. قطر میله دستگرد نباید از ۲/۲ کمتر باشد.
- نرده و میله دستگرد نباید زبر بوده و یا قسمت‌های تیز داشته باشد.
- بخش انتهایی میله دستگرد باید با یک چرخش در داخل دیوار فرو رود.
- میله دستگرد در طول مسیر راه پله نباید قطع شود.
- میله دستگرد باید تا ۳۰ سانتی‌متر بعد از پله انتهایی ادامه یابد به شکلی که به اندازه عرض یک قدم به طول نرده اضافه شود.
- سطح داخلی نرده نباید دارای عناصر غیر عمودی باشد. حداکثر فاصله عمودی نرده ۱۰ سانتی‌متر است.

درب

- محل درها و فاصله آن‌ها از هم باید به نحوی انتخاب شود که خطر آفرین نباشد.
- در فضاهای مربوط به کودکان نباید از درهای شیشه‌ای استفاده شود.
- در مواردی که وجود درهای شفاف ضروری است، باید از مصالح شفاف ایمن استفاده شود. محل درها نیز باید کاملاً قابل دید باشد.
- محل درها را نباید نزدیک (کمتر از ۱۲۰ سانتی‌متر) بخش‌های انتهایی یا ابتدایی پلکان در نظر گرفت.
- درهای لولایی نباید به سمت مکان‌های پر رفت و آمد و یا فضاهایی که اثاث ثابت و مبلمان در آن‌ها قرار گرفته است باز شوند. از درهای باد بزنی نباید استفاده شود.
- در ورودی اصلی ساختمان نباید مستقیماً رو به مسیرهای عبور وسایل نقلیه قرار گیرد. در شرایط غیرقابل اجتناب باید برای جدا کردن فضای ورودی و مسیر حرکت وسایل نقلیه، طرح مناسبی در نظر گرفته شود.
- ارتفاع محل نصب دستگیره در باید ۶۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- لبه دستگیره‌های اهرمی نباید بیش از ۳/۰ سانتی‌متر با سطح در فاصله داشته باشد. تا از گیر کردن لبه آستین در دستگیره جلوگیری گردد.
- هیچ یک از اجزای دستگیره‌ها نباید از لبه در کمتر از ۷/۵ سانتی‌متر فاصله داشته باشد، تا حرکت دست به راحتی مقدور باشد.
- در صورت استفاده از درهای قفل‌دار، قفل آن‌ها باید به گونه‌ای باشد که در شرایط اضطراری به راحتی باز شود.

پنجره

- حداقل ابعاد پنجره در طبقه همکف باید $۷۰^*۵۰$ و حداکثر ارتفاع کف پنجره از کف تمام شده داخلی باید ۶۰ سانتی متر در نظر گرفته شود.
- پنجره‌های رو به گذر عمومی، واقع در طبقه هم کف باید دارای شیشه‌های مات باشند.
- پنجره‌ها باید از داخل دارای شبکه محافظ بوده و از سمت خارج توری داشته باشند.

فضاهای خدماتی و تاسیساتی

فضاهای خدماتی شامل: آشپزخانه و انباری، و فضاهای تاسیساتی است.

آشپزخانه

- آشپزخانه محل آماده سازی مواد اولیه و پخت غذاست.
- آشپزخانه باید دارای فضای مناسب برای آماده کردن مواد، پختن غذا و توزیع آن، شستشوی وسایل، انبار مواد و وسایل نظافت باشد.
- محل آشپزخانه و ورودی آن باید به نحوی انتخاب گردد که کمترین تداخل عبوری کارکنان آن با سایر بخش‌ها به وجود آید.
- حداقل سطح مورد نیاز برای آشپزخانه باید $۵/۰$ مترمربع به ازای هر کودک نوباوه در نظر گرفته شود. مساحت آشپزخانه نباید کمتر از ۱۰ متر باشد.

انبار

انبار محل نگهداری لوازم اضافی و اقلام مربوط به نگهداری ساختمان، مانند: مواد پاک کننده، وسایل نظافت و غیره است.

- حداقل مساحت انبار $۷/۵$ مترمربع است.

موتورخانه

- موتورخانه باید در زیرزمین یا حیاط خلوت مستقر گردد.
- سطح مورد نیاز برای موتورخانه باید ۲/۰٪ سطح زیربنای کل ساختمان و حداقل به ابعاد ۳*۴ متر در نظر گرفته شود.

شופاژ دیواری

- فضایی که شופاژ دیواری در آن نصب می‌شود باید حداقل ۱۲ متر مکعب حجم داشته و در معرض باد نباشد.
- محل نصب دستگاه باید ترجیحاً تهویه طبیعی داشته و در صورت عدم امکان تهویه طبیعی، از تهویه مصنوعی برخوردار باشد.
- جهت خروج گازهای حاصل از احتراق از یک دودکش اختصاصی استفاده شود.
- دستگاه شופاژ نباید بالای وسایل گرمازا نصب شود. حداقل فاصله افقی با اجاق گاز و سایر وسایل گرمازا ۶۰ سانتی‌متر است.
- دستگاه نباید در فضای باز و یا فضای سرپوشیده‌ای که احتمال یخ‌زدگی در فصل زمستان وجود دارد و محل‌هایی که احتمال وجود گازهای خورنده (ایجادکننده زنگ‌زدگی) می‌رود نصب گردد.
- دستگاه از دیوار کناری باید حداقل ۱۰ سانتی‌متر فاصله داشته باشد.
- حداقل ارتفاع لبه پایین دستگاه از کف ۱۲۰ سانتی‌متر است.

تجهیزات

الزامات عمومی:

- اندازه تجهیزات مورد استفاده کودکان باید متناسب با ابعاد بدن آنان باشد.
- استقرار و تعبیه لوازم، باید به گونه‌ای انجام شود که از سقوط،

- پرتاب و استفاده نایجای کودکان از آن‌ها جلوگیری گردد.
- در اتاق‌ها و محل‌های بازی کودکان نباید موانعی که ایجاد آسیب می‌نمایند وجود داشته باشد.
- پایه‌های صندلی و میز نباید از محدوده سطح آن‌ها فراتر رود.
- از میز و صندلی سه پایه نباید استفاده شود.
- صندلی‌هایی که سطح گردان دارند باید پنج پایه داشته باشند.
- طراحی و تجهیز فضا و عناصر آن باید به گونه‌ای باشد که از ایجاد گوشه‌ها و زوایای تیز و برنده بخصوص در ارتفاع سر اجتناب شود. گوشه‌ها باید با شعاع حداقل ۱۰ سانتی‌متر گرد شود.
- فاصله‌های دو سطح درهای کشویی کمدها نباید به اندازه‌ای باشد که انگشت کودک بین آن‌ها گیر کند.
- در سطح تمام شده مبلمان نباید لبه‌های تیز فلزی یا تراشه‌های چوب وجود داشته باشد.
- بخاری‌ها و وسایل حرارتی باید دارای حفاظ باشند.

ضوابط تجهیزات

- ارتفاع قلاب رخت آویز باید ۱۰۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- ارتفاع میز برای استفاده در حالت ایستاده باید ۵۳ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- بالاترین ارتفاع مناسب دسترس برای قفسه (اسباب بازی یا کتاب) ۹۰ سانتی‌متر و پایین‌ترین ارتفاع ۲۰ سانتی‌متر است. عمق مناسب قفسه ۲۵ سانتی‌متر است.
- ارتفاع لبه بالای کاسه دستشویی باید ۵۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- ارتفاع لبه پایین آینه دستشویی باید ۷۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- ارتفاع میز برای استفاده در حالت نشسته باید ۴۲ سانتی‌متر و اندازه سطح آن حداقل ۵۵*۵۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.

- ارتفاع نشیمن‌گاه صندلی باید ۲۵ عمق آن ۲۴، و پهنای آن ۲۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- ارتفاع نشیمن‌گاه صندلی مخصوص غذا دادن به کودک باید ۵۵ سانتی‌متر و ارتفاع حفاظ آن ۱۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- ابعاد تخت کودک شیرخوار و نوپا باید $۱۰۰*۶۵$ سانتی‌متر و ارتفاع آن با نرده حفاظ آن ۱۱۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- پارک بازی کودک باید به ابعاد حداقل $۱۰۰*۱۰۰$ سانتی‌متر در نظر گرفته شده و ارتفاع نرده پارک بازی باید حداقل ۵۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- اندازه لگن شستشوی کودک شیرخوار و نوپا باید حداقل $۸۰*۷۵$ سانتی‌متر و ارتفاع آن ۸۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.
- اندازه میز تعویض کودک شیرخوار باید حداقل $۱۰۰*۷۵$ سانتی‌متر و ارتفاع آن ۸۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.

توصیه‌ها:

- در اتاق آموزش بهتر است کودکان در اطراف یک میز مستقر شوند. (در اتاق آموزش، میزهای یک نفره‌ی مدولار طراحی شود که در هنگام آموزش جمعی با کنار هم قرار گرفتن به یک میز بزرگ جمعی تبدیل شود.)
- تقسیمات داخلی فضاها بهتر است با استفاده از قفسه‌های کوتاه انجام پذیرد تا کودکان امکان دید به فعالیت‌های مختلف را داشته باشند.
- قفسه نمایش کتاب بهتر است با ارتفاع مناسب برای کودکان (۶۰ سانتی‌متر) در نظر گرفته شود.
- درهای کمد بهتر است به صورت کشویی باز شوند تا امکان برخورد به وجود نیاید.
- لگن کودکان بهتر است در قفسه‌ای دور از دسترس آنان نگهداری شود.

ضوابط طراحی فضای باز و محوطه

الزامات عمومی:

- پوشش محوطه باید از موادی مانند شن، براده‌های چوب، ماسه، چمن، و خرده‌های لاستیک که حالت ارتجاعی دارند باشند. از سطوح سخت، مانند بتن و آسفالت که حالت ارتجاعی ندارند نباید در زیر وسایل بازی استفاده شود.
- در محوطه نباید از درختان صمغ دار، گیاهان تیغ دار، حساسیت‌زا، سمی و یا آفت‌پذیر استفاده شود.
- سیم‌کشی‌ها و نصب وسایل الکترونیکی و کلیدها در محوطه، باید با رعایت مقررات ایمنی صورت گیرد.
- محل‌های پرتگاه، مانند بالکن، ایوان، کنار پله، حوض یا استخر باید با نرده ایمنی به ارتفاع حداقل ۶۰ سانتی‌متر مجهز باشد.
- مسیرهای حرکت را باید با فاصله مناسب (حداقل به اندازه عرض بازشو پنجره) از دیوارهای بنا ایجاد کرد و از قرار دادن آن‌ها در مجاورت در و پنجره پرهیز نمود تا از برخورد آن‌ها با کودکان اجتناب شود.
- برای اختلاف سطح‌های کم، در حدود یک پله باید از رمپ به طول حداقل یک متر استفاده شود.
- مرز بین سطوح افقی و سطوح شیب‌دار باید مشخص گردد.
- برای پله‌های موجود در مسیر حرکت باید از نرده استفاده شود.
- در مکان‌هایی که شیب تدریجی ملایم (۸ درصد) وجود دارد باید به جای پله از رمپ استفاده شود.
- با ایجاد تفاوت در رنگ، مصالح کف، نورپردازی و یا طولانی‌تر کردن دست‌انداز باید توجه کودک را به پله جلب کرد.
- در سطح تمام شده وسایل بازی، نباید لبه‌های تیز فلزی یا تراشه‌های چوب وجود داشته باشد.

طراحی زمین بازی

- حداقل مساحت زمین بازی ۴ مترمربع به ازای هر کودک (با توجه به حداکثر کودکان نوباوه) است.
- زمین بازی باید دارای پنج نوع وسیله بازی باشد و از این تعداد دو نوع آن وسیله بازی متحرک باشد.
- زمین بازی باید بسته به تعداد کودکان دارای ۳۰ تا ۵۰ درصد فضای باز (فضای بدون وسیله بازی) باشد. برای تعداد بیشتر کودکان، فضای باز بیشتری مورد نیاز است.
- حداقل ارتفاع حصار محوطه باید ۱۲۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شده و فاصله عناصر افقی نرده حداقل ۷۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شود تا امکان بالا رفتن کودکان از آن به وجود نیاید.
- در طراحی زمین بازی، باید به شرایطی اقلیمی محل توجه شود. در مناطقی که آب و هوای خیلی سرد دارند باید با تمهیداتی مانند استفاده از عناصر چوبی و یا پوشش‌های پلاستیکی، مشکلات را کاهش داد. در این گونه آب و هوا، سرسره‌ها باید رو به جنوب قرار داده شوند، تا حداکثر نور خورشید را جذب کنند. در آب و هوای گرم، استقرار وسایل بازی باید به گونه‌ای باشد که تا حد امکان از سایه استفاده شود. در این نوع آب و هوا، سرسره باید رو به شمال قرار داده شود، تا در معرض تابش مستقیم خورشید واقع نگردد.
- در طراحی زمین بازی، باید مکان‌های مناسبی برای نشستن وجود داشته باشد. عناصر محوطه باید متناسب با ابعاد بدن کودکان در نظر گرفته شود.
- پوشش مسیره‌های عبوری و راه‌های مربوط به اسباب بازی‌های چرخدار می‌توانند از سطوح سخت مانند بتن، سنگ و ... باشد.
- پوشش سطوح بین لوازم بازی باید چمن باشد.
- پوشش سطوح اطراف و زیر لوازم بازی، اگر ارتفاع سقوط از وسیله بازی بیشتر از ۶۰ سانتی‌متر باشد. باید از مواد

- جاذب ضربه و غیر متراکم مانند ماسه و ... باشد.
- سطوح جاذب ضربه نباید زیر وسایل متحرک قرار گیرند.
- در موارد غیر قابل اجتناب عمق آن‌ها باید حداقل ۳۰ سانتی‌متر باشد.

وسایل بازی

- انواع متداول وسایل بازی کودکان در مهد کودک شامل: چرخ و فلک، سرسره، تاب، بالارونده و ماسه است.

چرخ و فلک

- حداقل زمین مورد نیاز برای چرخ و فلک و حریم ایمنی آن دایره‌ای به شعاع ۳۰۰ سانتی‌متر است.

سرسره

- حداقل زمین مورد نیاز برای سرسره و حریم آن $۲۴۵ * ۷۵۰$ سانتی‌متر است.
- دامنه ایمنی سرسره در قسمت پایانی سرسره باید حداقل ۱۰۰ سانتی‌متر از لبه سطح شیبدار، در هر طرف در نظر گرفته شود.
- پیش رفتگی در قسمت پایانی سرسره باید حداقل ۲۰۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود.

تاب

- حداقل مساحت لازم برای تاب و فاصله ایمنی آن $۵۱۰ * ۶۲۰$ سانتی‌متر است.
- فاصله ایمنی از محور عمودی تاب در جهت حرکت، باید حداقل به میزان $۰/۸۶۶$ ارتفاع آویز تاب به اضافه ۱۷۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شود. $۰/۸۶۶$ معرف تاب خوردن با زاویه ۶۰ درجه است. حداقل فاصله از لبه کناری (میله‌های دو طرف) ۱۲۰ سانتی‌متر است.

- بالا رونده
- حداقل مساحت لازم برای بالارونده ۶۷۰*۲۸۵ سانتی متر است.
- فاصله ایمنی از بالا رونده‌ها از هر طرف حداقل ۱۲۰ سانتی متر است.

محل بازی با ماسه

- محل بازی با ماسه باید بالاتر از سطح زمین واقع شده و در معرض نور مستقیم خورشید باشد تا ماسه‌ها ضد عفونی شود. این محل در زمانی که مورد استفاده قرار نمی‌گیرد باید به نحوی پوشانیده شود تا از آلوده شدن توسط حیوانات محفوظ بماند.
- محل بازی با ماسه نباید در معرض جریان باد واقع شده باشد.
- حداقل ابعاد محل بازی با ماسه ۱۴۰*۹۰ سانتی متر است. در صورت استفاده از شکل دایره، قطر دایره باید حداقل ۱۴۰ سانتی متر در نظر گرفته شود.
- حریم محل بازی باید با ماسه حداقل ۱۰۰ سانتی متر از لبه خارجی محوطه ماسه، از کفش‌ها جدا شود.

توصیه‌ها:

- در زمین بازی بهتر است امکانات لازم برای انواع متنوعی از بازی‌ها در جهت فعالیت‌های گوناگون (بالا رفتن، سرخوردن، خزیدن، چرخیدن، تاب خوردن، بازی با ماسه، نشستن و ..) در نظر گرفته شود.
- بازی کودکان نو پا بهتر است به نحوی از بازی کودکان نوباوه جدا گردد تا امکان برخورد به وجود نیاید.
- در زمین بازی بهتر است از گیاهان مختلف با رنگ، شکل، بو و بافت متفاوت برای تحریکات حسی کودکان استفاده شود.
- گیاهان مختلف می‌تواند به نحوی انتخاب گردد تا شرایط لازم برای آموزش کودکان در مورد فصول، رنگ‌ها، حشرات،

گل‌ها و ... به وجود آید.

- در زمین بازی بهتر است برای کنترل شرایط اقلیمی، تابش آفتاب و نیز باد از گیاهان استفاده شود.
- درختان بزرگ با شاخه‌های آویزان حتی الامکان نباید در امتداد راه‌ها، محل‌های بازی با ماسه و آب بازی قرار گیرند.
- مراکز مراقبت از کودک که به خوبی طراحی شده‌اند تقریباً ۱۰۰ فوت مربع (۹،۲۹ مترمربع) فضا برای هر کودک در کل مرکز در نظر می‌گیرند. بنابراین، برای مثال، مرکزی که پیشنهاد خدمت به ۸۰ کودک را دارد، احتمالاً به ساختمانی نیاز خواهد داشت که حدود ۸۰۰۰ فوت مربع (۷۴۳،۲۲۴ مترمربع) فضای کلی در دسترس داشته باشد. لازم به ذکر است که این فقط یک دستوالعمل است. اگر بسیاری از مراکز خدمات و امکانات دیگر را در محل ارائه دهند، به‌طور قابل ملاحظه‌ای فوت مربع بیشتری به ازای هر کودک بابد در نظر داشته باشند، و برخی از مراکز نیز می‌توانند با مساحت کمتر اما به‌طور مؤثر عمل کنند.

فضاهای کلاس

اکثر برنامه‌ریزان دوران کودکی دریافته‌اند که حداقل‌های مجوز دولتی برای متراژ مربع کلاس برای پشتیبانی از انواع فعالیت‌هایی که در برنامه‌های مراقبت از کودک با کیفیت بالا انجام می‌شوند، کافی نیستند. اکثر کارشناسان موافقند که حداقل ۵۰ فوت مربع (۴،۶۴۵ مترمربع) فضای قابل استفاده برای هر کودک در هر کلاس درس اختصاص داده شود، و حتی بیشتر برای اتاق نوزادان و کودکان نوپا و برای قرار دادن تخت و سایر تجهیزات تخصصی و حجیم آن‌ها. تحقیقات از دهه ۱۹۷۰ به‌طور مداوم بین ۴۵ تا ۵۴ فوت مربع (۴،۱۸۱ تا ۵،۰۱۷ مترمربع) فضای فعالیت برای هر کودک را توصیه کرده است.

سیستم‌های ساختمانی و مکانیکی

از جمله راهروها، سیستم‌های گرمایش و سرمایشی، تهویه مطبوع، اتاق برق و گاهی تجهیزات کامپیوتری و تلفنی را در خود جای می‌دهد و معمولاً حدود ۶۰-۱۰۰ فوت مربع (۵,۰۱۷-۹,۲۹ مترمربع) فضا نیاز دارد. دیوارهای اتاق برق دارای درجه مقاومت در برابر آتش باشند. به طور کلی، بهتر است اتاق برق را در منطقه‌ای از ساختمان قرار دهید که بدون ایجاد اختلال در فعالیت‌های کودکان، در دسترس افراد باشد. اتاق مکانیکی معمولاً بزرگ‌تر است و از ۱۰۰ تا ۲۰۰ فوت مربع (۹,۲۹ تا ۱۸,۵۸۱ مترمربع) متغیر است، بسته به مقدار تجهیزات موجود در اتاق. اتاق مکانیکی جایی است که دیگ بخار، آب گرمکن قرار دارند. اگر ساختمان مجهز به سیستم آبیاش باشد، پمپ‌ها اغلب در اینجا قرار می‌گیرند. آیین نامه ساختمان اغلب ایجاب می‌کند که دیوارهای اتاق مکانیکی دارای درجه مقاومت در برابر آتش باشند. باز هم، این اتاق به طور ایده‌آل جایی خواهد بود که افراد خدماتی بتوانند به راحتی بدون ایجاد اختلال در فضای کودکان دسترسی داشته باشند.

فضای خواب

فضای خواب در خوابگاه‌ها بستگی به رده‌های سنی متفاوت دارد. فضای خواب را می‌توان به صورت‌های متفاوت سامان داد که تماماً بستگی به نوع طراحی در پروژه دارد.

۱. می‌توان یک فضایی عمومی با تعداد تخت‌های زیادی برای تعداد زیادی از این کودکان در نظر گرفت و تمام آن‌ها را در این یک فضا جای داد.

۲. می‌توان اتاق‌هایی با تعداد تخت خواب‌های کمتر و محدودتر برای تعداد محدودتری از آنان در نظر گرفت. فضای خواب کودکان شامل تخت‌هایی با ابعاد $۹۰ * ۱۹۰$ سانتی متر است. این تخت‌ها می‌توانند به صورت تخت‌های دو طبقه

با سه طبقه باشند. اگر بخواهیم فضایی متناسب و راحت را برای یک کودک در نظر بگیریم، معمولاً فضایی معادل با $۱/۵$ تا $۲/۵$ مترمربع برای یک تخت و چرخش در اطراف آن لازم است. علاوه بر وجود تخت در فضای خواب، کمد و میز کوچکی برای قرار دادن وسایل شخصی بچه‌ها نیاز است. به طور کلی فضایی معادل ۸ تا ۱۰ مترمربع برای یک کودک در فضای خواب در نظر گرفته می‌شود.

فضای تجمع عمومی

این فضا، فضایی شلوغ برای تجمع کودکان است، از این جهت صحبت کردن، تماشای تلویزیون، خوردن خوراکی، و یا خواب میان روزی استفاده می‌شود. بهتر است از نظر روشنایی تاریک‌تر باشد تا فضا کاملاً برای استراحت مناسب باشد. سرانه این فضا برابر است با $۰/۸$ تا $۱/۲$ مترمربع.

نمازخانه

نمازخانه باید فضایی باشد که حس آرامش، امنیت و راحتی در آن وجود داشته باشد. معمولاً از فضای نمازخانه برای فعالیت‌های دیگری چون برنامه‌های مذهبی، سخنرانی‌ها و غیره استفاده می‌کنند. ابعاد نمازخانه بستگی به تعداد کودکان و مرئیان دارد اما به طور کلی حداقل ابعاد این فضا در حدود $۰/۹ * ۰/۹$ متر یعنی مساحتی معادل $۰/۸۵$ مترمربع برای هر نفر می‌باشد. این فضا باید ۷۰ درصد دانش‌آموزان را در خود جای دهد. بهتر است یک وضوخانه در کنار نمازخانه تعبیه شود. گاهی سالن‌های چند منظوره و نمازخانه‌ها با هم ادغام می‌شوند.

انبار کوچک

- انبارهای موجود در فضای اقامتی، به دو دسته تقسیم می‌شوند:
- انبارهای وسایل شخصی کودکان که بیشتر به صورت کمدهایی در نزدیکی محل خواب آنها تعبیه می‌شوند تا انبار مجزا
 - انبارهای وسایل فضای اقامتی، مانند پتوها، ملحفه‌ها، صندلی‌ها، اسباب بازی‌ها و غیره
- برای انبارها می‌توان فضایی معادل ۱۰ تا ۱۵ مترمربع در نظر گرفت.

اتاق سرپرست

اتاق سرپرست، فضایی کوچک جهت خواب و استراحت سرپرست است. این فضا می‌تواند برای هر ۳۰ نفر یک اتاق و یا به صورت اتاق مادر برای هر واحد در نظر گرفته شود. به طور معمول اتاق سرپرست دارای سرویس و حمام مجزا است که در این صورت از ۱۵ الی ۲۲ مترمربع مساحت خواهد داشت.

سرویس و حمام

معمولا سرویس بهداشتی که برای کادر مرکز و موسسه در نظر گرفته می‌شود جدا از سرویس بهداشتی کودکان است. سرانه سرویس بهداشتی برای هر نفر برابر با $2/4$ مترمربع و برای معلولین برابر با $5/2$ مترمربع می‌باشد. سرانه حمام به ازای هر ۴ الی ۸ نفر یک دوش حمام و یک رختکن لازم است. سرویس‌های بهداشتی و حمام در کنار یکدیگر طراحی می‌شوند و هر دوی این فضاها در نزدیکی فضاهای اقامتی و اصلی قرار می‌گیرند تا بتوان به راحتی به آن‌ها دسترسی داشت.

فضاهای عمومی اقامتی

این اتاق و فضا نقطه عطف مرکز است و مکان تلاقی کودکان با یکدیگر و بزرگسالان است. این فضا باید به راحتی در دسترس و قابل پیدا کردن باشد. اگر چه انتظار می‌رود که ارتباط

مستقیمی بین این فضا و فضای ورودی نباشد اما بهتر است از نظر بصری از ورودی به این فضا دیدی وجود داشته باشد که تازه واردان و کسانی که به مرکز مراجعه می‌کنند بدانند که کجا باید بروند و چه چیزی در انتظارشان است. انتظار می‌رود از این فضا به عنوان غذاخوری نیز استفاده شود پس بهتر است در نزدیکی آشپزخانه قرار گیرد. برای استفاده بهتر از این فضا می‌توان آن را در نزدیکی حیاط یا فضای بیرونی نیز قرار داد.

فضای بازی سرپوشیده

این فضا می‌تواند هم به عنوان فضای انتقال و گذار بین خیابان و مرکز باشد و هم می‌تواند به صورت یک فضای بسته و محدود شبیه به اتاق فضای بازی در ادامه فضای فعالیت عمومی باشد. فضای بازی سرپوشیده به طور معمول فضای بزرگ و بدون ستونی است که کودکان به راحتی می‌توانند در آن بازی کنند. سرانه فضای بازی سرپوشیده به ازای هر نفر ۱/۲ متر است.

فضای مطالعه و تلویزیون

فضای ساکت، فضایی است عمومی برای استراحت کودکان، مطالعه، نوشتن، بازی‌های تمرکزی و یا تلویزیون عمومی و به طور کلی هر فعالیت عمومی که می‌تواند رخ دهد. وجود چنین فضایی به هدف طراحی بستگی دارد. اگر فضاهای فعالیت‌های عمومی نیازهای این چنینی کودکان را برطرف می‌نمایند نیاز به وجود چنین فضایی نیست. با فرض اینکه این فضا، فضایی برای مطالعه است، پس نیازمند به یک میز مطالعه و قفسه‌های مرتبط با آن است. فضای مورد نیاز جهت مطالعه و انجام تکالیف یک کودک برابر با ۴/۵ تا ۵ متر است.

نتیجه‌گیری

بر اساس مطالعات و مشاهدات صورت گرفته و پس از بررسی و تحلیل پژوهش‌های انجام شده توسط محققین و پژوهشگران این حوزه، می‌توان گفت در مجموع مهم‌ترین راهکار جهت ایجاد احساس دلبستگی در کودکان نسبت به فضای پرورشگاه شبیه‌سازی فضای خانه و کاشانه است. هر اندازه بتوان محیط پرورشگاه را از لحاظ سیستم نگهداری، کالبدی و روابط عملکردی به محیط خانه نزدیک نمود، می‌توان احساس تعلق خاطر بیشتری در کودکان نسبت به محل سکونتشان به وجود آورد. وجود تعلق به مکان نقش اساسی در سلامت روان کودکان بی‌سرپرست آسیب دیده را دارد و نبود آن در مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست، موجب ناهنجاری‌هایی مانند انکار مداوم واقعیت، حواس‌پرتی، خود سرزنشی و غیره می‌شود. همچنین با توجه به حضور ناکافی مراقبان کودک و چرخش‌های ناسازگار شیفت‌ها، کودکان معمولاً با جدایی‌های مکرر از مراقبت‌کنندگان خود مواجه می‌شوند. کودکان بی‌سرپرستی که در سنین پایین با محیط زندگی‌شان و افراد آن مکان، ارتباط مطلوبی برقرار نکنند، با مواردی مانند عدم اعتماد بنفس و عدم مسئولیت‌پذیری در انتخاب‌هایشان مواجه می‌شوند. بالطبع هرچه در کیفیت فضا به لحاظ سازگاری محیط و پاسخ به انتظارات کاربران بالاتر باشد به دنبال آن تعلق به مکان نیز بیشتر خواهد بود. به همین جهت کسب راهبردهای طراحی موثر بر افزایش تعلق به مکان از اهمیت بالایی برخوردار است تا بتوان پرورشگاه‌ها را از مکان‌های پرجمعیت به خانه‌های کم جمعیت و کوچک با رویکرد خانواده محور تغییر داد.

فهرست منابع فارسی

۱. قره‌بیگلو، مینو؛ نقش عوامل محیطی در پرورش خلاقیت کودکان، هنر و معماری، ش ۱۹، ص ۹۱-۸۶، تابستان ۱۳۹۱.
۲. مک اندرو، فرانسیس تی؛ روان‌شناسی محیطی، ترجمه دکتر غلامرضا محمودی، انتشارات زریاف اصل، ۱۳۸۷.
۳. سیف، علی‌اکبر؛ روان‌شناسی پژوهشی نوین (روان‌شناسی یادگیری و آموزش)، چاپ سوم، نشر دوران، ۱۳۹۲.
۴. بهروزفر، فریبرز؛ مبانی طراحی فضای باز نواحی مسکونی در تناسب با شرایط جسمی و روانی کودکان، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، تهران، ۱۳۸۰.
۵. آلمن، ایروین؛ محیط و رفتار اجتماعی: خلوت، فضای شخصی، قلمرو، ازدحام، ترجمه: علی نمازیان، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲.
۶. احدی، حسن و شکوه السادات بنی‌جمال؛ روان‌شناسی رشد، انتشارات جیحون، تهران، ۱۳۸۸.
۷. اسمارت، مولی و راسل، روان‌شناسی رشد کودکان و نوجوانان؛ ترجمه سوسن سیف، انتشارات وحید، تهران، نامه پارسی، ش. ۱۳، ص ۲۲۲-۲۱۹، ۱۳۷۸.
۸. آلمن، ایروین؛ نمازیان، علی؛ محیط و رفتار اجتماعی، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۱۳۸۲.
۹. بخت‌آور، مریم؛ طراحی مرکز کودکان خیابانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده معماری و شهرسازی، ۱۳۹۴.
۱۰. بهزادپور، محمد، سید حسن حسینی و سید سعید زمانی؛ مولفه‌های روانشناسی محیط در طراحی مرکز کودکان بی‌سرپرست، نشریه معماری‌شناسی، سال سوم، شماره ۱۵، تابستان ۱۳۹۹.
۱۱. پارسا، محمد؛ روان‌شناسی رشد، موسسه انتشارات بعثت، ۱۳۷۲.

۱۲. تاجر، جواد؛ بررسی سنجش استانداردها و مسائل روانی اجتماعی کودکان بی سرپرست در ایران، مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد، سال ۶۳، شماره ۱، فروردین - اردیبهشت ۱۳۹۹، صفحه ۲۳۰۱-۲۳۱۱.
۱۳. پلرودی، فرشته؛ طراحی مرکز نگهداری از کودکان بی سرپرست با تاکید بر تاثیر محیط (فضای باز) بر ارتقاء خلاقیت، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رامسر، ۱۳۹۶.
۱۴. جامعی، سارا و محمد مسعود؛ طراحی مرکز نگهداری از کودکان بی سرپرست بر اساس نیازها و تاثیر آن بر اصلاح الگوی رفتاری این کودکان، کنفرانس ملی مهندسی معماری، عمران و توسعه کالبدی، کوهدشت، ۳ اردیبهشت ۱۳۹۴.
۱۵. حسینی، زهره؛ طراحی مرکز نگهداری کودکان بی سرپرست و بدسرپرست با ایجاد حس خانه، پایان نامه کارشناسی ارشد، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، موسسه آموزش عالی پردیسان، ۱۳۹۹.
۱۶. رخ، هاجر؛ طراحی مجتمع کودکان بی سرپرست؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان، دانشکده هنر و معماری، ۱۳۹۱.
۱۷. ژان، پیاژه؛ اینهلدر، باربل؛ روان شناسی کودک؛ مترجم: توفیق، زینت؛ نشر نی، تهران، ۱۳۹۳.
۱۸. سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور؛ تدوین ضوابط طراحی مجتمع های آموزشی و مراکز آموزش محله، نشریه داخلی سازمان؛ تهران، ۱۳۸۹.
۱۹. سازمان، نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، معاونت فنی و نظارت دفتر فنی، ضوابط و معیارهای طراحی فضاهای آموزشی؛ نشریه داخلی سازمان، ویرایش سوم، تهران، ۱۳۸۶.

۲۰. شفایی، مینو؛ صالح، بهرام؛ مظفر، فرهنگ؛ نقره کار، عبدالحمید؛ طراحی فضای مهدکودک بر اساس رابطه بین صفات، خلاقیت و ایده‌های معمارانه، فصل نامه نوآوری‌های آموزشی، سال ۸، شماره ۳۲، تهران، ۱۳۸۸.
۲۱. شهبابی نژاد، روشنگر؛ کودک معماری، پارک، طراحی پارک فرهنگی آموزشی تفریحی کودکان ۳ تا ۱۵ سال، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ۱۳۷۹.
۲۲. غلامعلی، افروز؛ مباحثی در روان شناسی و تربیت کودکان و نوجوانان، ناشر انجمن اولیا و مربیان، اهران، ۱۳۸۹.
۲۳. کربلایی حسینی غیاثوندی، ابوالفضل؛ سهیلی، جمال الدین؛ بررسی ویژگی‌های شهر دوست داشتنی از نگاه کودکان؛ فصلنامه علمی - پژوهشی، شماره ۹، تهران، ۱۳۹۳.
۲۴. کرومر، والتر؛ معماری برای کودکان؛ مترجمین: خوشنویس، احمد؛ میررحیمی، المیرا؛ انتشارات سایه گستر؛ چاپ اول؛ قزوین، ۱۳۸۲.
۲۵. محسنی تبریزی، علیرضا؛ بررسی وضعیت کودکان بی‌سرپرست در ایران، فصل‌نامه‌ی تامین اجتماعی، سال سوم، شماره ۲، ۱۳۸۰.
۲۶. محمد گنجی، فاطمه؛ طراحی مرکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده معماری و شهرسازی، ۱۳۹۳.
۲۷. مرتضوی، شهرناز؛ روان شناسی محیط و کاربرد آن، مرکز چاپ و انتشارات شهید بهشتی، ۱۳۸۰.
۲۸. مطلبی، قاسم؛ علی، جوان فروزنده؛ مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل دهنده آن، مجله هویت شهر، شماره هشتم، بهار و تابستان ۱۳۹۰، ۳۳-۲۷.
۲۹. معتمدی، رویا؛ ایوازیان، سیمون؛ بررسی جایگاه روان شناسی کودک بر طراحی معماری مجتمع‌های آموزشی کودکان، اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و

توسعه پایدار، تهران، موسسه ایرانیان، انجمن معماری
ایران، ۱۳۹۳.

۳۰. موسایی، مولود؛ خانه کودکان بی سرپرست با رویکرد
افزایش حس تعلق خاطر، پایان نامه کارشناسی ارشد
دانشگاه آزاد تفت، ۱۳۹۳.

۳۱. نجاتی، حسین؛ روان شناسی کودک، نشربیکران، چاپ
هفتم، تهران. ۱۳۸۳.

۳۲. نویفرت، ارنست؛ محمودی، کوروش؛ اطلاعات معماری،
انتشارات شهر آب، تهران، ۱۳۸۶.

۳۳. نیک بخش، آذین؛ طراحی خانه برای کودکان بی سرپرست
با رویکرد حس تعلق به مکان، پایان نامه کارشناسی ارشد،
دانشگاه شمال، دانشکده فنی و مهندسی، ۱۳۹۹.

۳۴. یعقوبی، فریبرز؛ یعقوبی سنقرچی، معصومه؛ بررسی عوامل
افزایش حس تعلق به مکان در مراکز نگهداری کودکان
بی سرپرست، دومین کنفرانس بین المللی تحقیقات در
عمران، معماری و شهرسازی و محیط زیست پایدار،
استانبول، موسسه مدیران ایده پرداز پایتخت ویرا، ۱۳۹۵.

۳۵. یوسفی، سارا؛ اصول طراحی مجموعه اقامتی برای کودکان
بی سرپرست با رویکرد اجتماعی، انتشارات طحان، تهران.

1. Mav, Pardee, Designing early childhood facilities, Community investment collaborative for kids, resource Guide, published by the local initiatives support corporation, June 2005.
2. Said, Ismail, Architecture for Children: Understanding Children Perception towards Built Environment. In: Proceedings of International Conference Challenges and Experiences in Developing Architectural education in Asia, Islamic University of Indonesia, 8–10 June, 2007.
Said | Architecture for Children Understanding Children Perception towards Built Environment In : Proceedings of International Conference Challenges and Experiences in Developing Architectural education in Asia, Islamic University of Indonesia, 8–10 June, 2007.
3. Bloom, B. Stability and change in human characteristics. New York, John Wiley
4. & Sons. 1964.